

Za těch neblahých let.¹

Vysídlení sudetských Němců jako součást nacionalisticko-socialistické revoluce

MICHAL JANATA

Obecným rámcem této studie je těžko vyvratitelná skutečnost, že na německou okupaci po skončení druhé světové války navázala „okupace“ sovětská, během níž se Sovětský svaz připravil na kolonizaci, resp. sovětizaci Československa. Místo právní kontinuity mezi první a třetí československou republikou, což je obvykle tradovaný mýtus, zde byla vůlí poválečné československé politické elity, která se vyznačovala bezbřehým sovětofilstvím, kontinuálně nastolena mocenská obdoba totalitního státu. Nucené vysídlení československých tzv. sudetských Němců, tato politická obsese exilového a poválečného prezidenta Edvarda Beneše a jeho válečného politického týmu, se stalo katalyzátorem a do jisté míry i jedním z předpokladů následného vzniku komunistického Československa.

Cílem této studie je zaprvé zasadit téma nuceného vysídlení sudetských Němců² v období československé tzv. třetí republiky do kontextu nacionalisticko-socialistické revoluce³ a zároveň předložit důvody pro označení nuceného vysídlení a s ním spojených perzekucí za akty genocidy a zločinů proti lidskosti. Tomu odpovídá skladba subtémat, jež nejsou sestavena chronologicky, ale věcně. Porušením obvyklé chronologické posloupnosti jsem chtěl docílit takové trajektorie výkladu, která by ukázala spletnost různých historických dějů zastřešených tématem nuceného vysídlení Němců. Načrtl jsem alespoň v obrysech největší paradox vysídlení sudetských Němců, a tím byla skutečnost, že nepřáteli znovuoustaveného Československa už nebyli exponenti a příslušníci NSDAP, gestapa, SS a další s nimi spjatí okupanti, ale především sudetští (a méně i říšští) Němci. Tím samo-

1 V názvu stati jsem použil citát z *Boží duhy* Jaroslava Durycha, z odstavce, jenž začíná větou: „Ale bylo to horší.“

2 V souvislosti s používáním názvu sudetští Němci je na místě připomenout názor rakousko-německého historika Philippa Thera, že takzvané „sudetské Němce stvořilo až Československo“. Název sudetští Němci byl výsledkem voluntaristického přiřazování druhdy naprosto rozdílných sociálních entit. Ther uvádí: „Například kolonisté, usídlení ve východní Haliči za Josefa II., německy mluvící obyvatelé měst v rakouském Slezsku a pruští junkeři v Poznaňském vévodství spolu až do roku 1918 neměli nic společného ani mezi sebou neměli kontakt. Avšak v době meziválečné srostli v německou menšinu v Polsku.“ THER, Philipp: *Temná strana národních států. Etnické čistky v moderní Evropě*. Argo 2017, Praha, s. 32.

3 Komunisté nazývali poválečnou revoluci, která vyvrcholila pučem v únoru 1948, dvoufázovou revolucí, jejíž první fáze byla v jejich terminologii národní a demokratickou revolucí a druhá fáze revolucí socialistickou. Ve skutečnosti šlo o nacionalisticko-socialistickou a poté komunistickou revoluci. K tématu – PLACÁK, Petr: *Gottwaldovo Československo jako fašistický stát*. Paseka – Ústav pro studium totalitních režimů, Litomyšl – Praha 2015; KUČERA, Rudolf: *Totalitní demokracie v Československu 1945–1948. Střední Evropa*, 1998, č. 85, s. 72–81; MANDLER, Emanuel: *Jeden díl permanentní revoluce v Čechách a na Moravě I.–III. část. Střední Evropa*, 1996, č. 58–60; KALVODA, Josef: *Sověťizace Československa – příčiny a důsledky*. 1. a 2. sv. Nakladatelství Díl, Kladno 2022 a 2023; BROD, Toman: *Osudný omyl Edvarda Beneše*. Academia, Praha 2002.

zřejmě nepopírám skutečnost, že docházelo k soudním procedurám, během nichž byli souzeni exponenti nacionálněsocialistické nomenklatury, nicméně „diskurs“ o vysídlení byl stanoven kolektivní vinou, z níž vyplývaly represe proti sudetským Němcům *en gros*. Zasadil jsem vysídlení do kontextu třetí republiky, jež byla charakteristická permanentní revolucí už z titulu radikální redukce politického systému. Podrobnější výklad jsem věnoval *Zákonu č. 115/1946 Sb.*, který byl projevem suspenze právního státu, jenž v poválečném Československu ani nebyl nastolen. Vzhledem k nacionalismu, který spoluurčoval dění v průběhu třetí republiky, jsem zařadil stručné srovnání českého a německého nacionalismu. Součástí vysvětlení širšího kontextu je i popis vzniku meziválečných sudetoněmeckých národnostních a politických ideových koncepcí.

Zadruhé je v této práci položen akcent na skutečnost, že to byla odpovědnost autoritativně vládnoucí koalice Národní fronty, resp. státních orgánů, které profilely brutální způsob nuceného vysídlení sudetských Němců. Prodlouženou trestající rukou politiků Národní fronty byla nově se formující československá armáda, která „čistila“ zejména pohraniční zónu. „Její příslušníci tehdy přejímali úkoly civilní správy, policie, celní stráž a ochrany hranic.“⁴ Tuto kumulaci moci lze považovat za jednu z příčin v mnoha případech neakceptovatelných postupů československé armády uplatňovaných vůči sudetským Němcům. Programovým štítem armády bylo tzv. „desatero pro čs. vojáka v pohraničním území“ s výzvami jako „Nezapomeň, že Němec je úhlavní nepřítel slovanských národů“ (první přikázání) nebo „Nepřestaň nenávidět Němce“ (druhé přikázání) nebo „Buď tvrdý k Němcům“ (třetí přikázání), nebo dokonce „I německé ženy a hitlerovská mládež nesou vinu na zločinech Němců. Buď neústupný i k nim.“⁵ Takto naladění mohli příslušníci československé armády nakládat s ženami i dětmi, jako by to byl – použijeme-li příměr vůdce sovětské revoluce – pouhý hmyz (takto označoval Lenin své ideologické protivníky). Ještě mimořádnější pravomoci proti sudetským Němcům mělo vojenské Obranné zpravodajství (OBZ), zpravodajský a exekuční útvar, který nebyl právně ukotven, což umožňovalo jeho příslušníkům páchat zločiny z naprosté libovůle.⁶

Zatřetí se v této studii exponuje otázka, proč je nucené vysídlení Němců po druhé světové válce stále palčivou otázkou. Jednu z celé řady dalších možných odpovědí jsem našel v předmluvě k edici dokumentů o vyhnání Němců publikované v roce 1984 a nevádí, že nejde o recentní literaturu: „Vyhnání Němců z východu je událost, jejíž plný historický význam se dodnes vymyká hodnocení. Ať už budeme vysídlení chápat jako závěrečnou fázi války, v níž byly tisíckrát porušeny psané i ne-

4 ARBURG, Adrian von – STANĚK, Tomáš (eds.): *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Duben–srpen / září 1945: „Divoký odsun“ a počátky osídlování*. Středokluky 2011, s. 48.

5 Tamtéž, s. 502.

6 K OBZ – HANZLÍK, František: *Bez milosti a slitování. B. Reicin – fanatik rudého teroru*. Ostrov 2011; ŘÍČICOVÁ UHLÍŘOVÁ, Ludmila: *Svědectví o 5. oddělení hlavního štábu Ministerstva národní obrany*. In: *Stálá mezinárodní konference o zločinech komunismu. Sborník přednášek a dokumentů*. Praha 1991, s. 104–113; CÍLEK, Roman: *Přejde vás smích... aneb prokletí moci. 1948–1953: pohled do zákulisí politických zločinů*. Naše vojsko, Praha 2008, s. 38–69.

psané zákony národů a státních vztahů, je podstatné, že došlo k vyhlazení celých národů a tato genocida byla nejen vyhlášena za cíl, ale skutečně byla rozpoutána. (...) Tíha paměti milionů lidí, kteří museli nést osud bezdomovců, je stále intenzivně přítomná. Přesuny národů po druhé světové válce vyvolaly sociální, demografické a politické změny, které ještě zdaleka neskončily.⁷ Palčivost otázky nuceného vysídlení od vydání citovaného textu nijak nevyprchala. Tuto nemožnost vyvanutí minulosti přiléhavě přibližuje v jiném kontextu ruská spisovatelka Světlana Alexejevičová: „Vzpomínka není vášnivě či naopak nezúčastněné převyprávění zmizelé reality, to je nový zrod minulosti, umožněný tím, že čas obrátí svůj tok.“⁸ V tomto smyslu je minulost nejen něčím, co se stalo, ale také tím, co se teprve stane.

Začtvrté, nucené vysídlení sudetských Němců z Československa neobsahovalo jen sociální, demografické a politické změny způsobené mocenským „špeditérstvím“, jeho součástí byla i enormně rozsáhlá vlna netrestané zločinnosti. Tomuto tématu, které se stále promítá i do naší „polistopadové“ současnosti, je nutné se věnovat o to více, oč méně máme pramenů zejména k iniciačním fázím násilí na německém obyvatelstvu: „Většina dobových ‚excesů‘ (bití, týrání, znásilňování, záměrné usmrcování), na jejichž výskytu v období až do konce léta 1945 se shoduje celá řada svědků, nebyla s velkou pravděpodobností vůbec úředně zaznamenána. Přesto lze v některých dokumentech nalézt zmínky o takovém počínání ze strany rudoarmějců, příslušníků dobrovolnických formací včetně Revolučních gard (RG), jež vznikly během povstání, ale i československé armády, dozorčího personálu ve věznicích a táborech a jiných osob.“⁹

Ani v řadě jinak vynikajících historiografických knih není dostatečně zdůrazněno, že vysídlení sudetských Němců nebylo jen gigantickým masovým pohybem z obnoveného Československa do různých zón poraženého Německa, ale že bylo spojeno se zločiny proti lidskosti, a to v takovém rozsahu, že vykazovalo znaky masového násilí označovaného později jako genocida. Vedle tohoto pojmu budu v různých částech této stati používat také pojmy „nucené vysídlení“ (*Zwangs-aussiedlung*) a „vyhnání“ (*Vertreibung*), běžně frekventované v historiografických i popularizačních textech.¹⁰

7 *Dokumentation der Vertreibung der Deutschen aus Ost-Mittleuropa. Die Vertreibung der deutschen Bevölkerung aus den Gebieten östlich der Oder-Neiße*. Band I. Deutscher Taschenbuch Verlag, München 1984, s. I.

8 ALEXIJEVIČOVÁ, Světlana: *Válka nemá ženskou tvář*. Pistorius & Olšanská, Příbram 2018, s. 12.

9 ARBURG, Adrian von – Tomáš STANĚK, Tomáš (eds.): *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Duben–srpen / září 1945: „Divoký odsun“ a počátky osídlování*. Zdeněk Susa, Středokluky 2011, s.23.

10 Neměl jsem z vnějších důvodů (nedostupnost absenčních výpůjček i nedostupnost finanční) k dispozici jinak velmi důležitou pomůcku k tomuto tématu *Lexikon der Vertreibungen–Deportation, Zwangs-aussiedlung und ethnische Säuberung im Europa des 20. Jahrhunderts*. Totéž se týká některých svazků rozsáhlé edice *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951* a některé další literatury. Snažil jsem se však tento handicap práce „na koleně“ kompenzovat a doufám, že práce bez institucionální záštity se nepromítla do úrovně stati.

Pojmy genocida a zločin proti lidskosti

Nejprve je třeba vysvětlit nejen termín „genocida“, ale i jeho použití v tomto textu. Právě jeho aplikace by totiž mohla vést k různým nedorozuměním či k podezření, že tento výraz používám přinejmenším nepřiměřeně tomu, co se po roce 1945 dělo na území obnoveného Československa s tzv. sudetskými Němci.

Pojem genocidy definoval a zavedl do mezinárodního práva polský právní teoretik židovského původu Raphael Lemkin:

„Z obecného hlediska nejde nutně o okamžité vyhlazení, spíše jde o **koordinovaný plán** různých akcí směřujících ke **zničení podstatných základů života národních skupin**, což pak vede k zničení těchto skupin samotných. Cílem takového plánu je dezintegrace politických a sociálních institucí, kultury, jazyka, národního cítění, náboženství a ekonomického života národních skupin a destrukce osobní bezpečnosti, svobody, zdraví, důstojnosti a rovněž životů jedinců náležejících k těmto skupinám. Genocida je vedena proti národní skupině jako takové a akce, které má za následek, směřují proti individuui, **nikoli kvůli jeho individuálním vlastnostem, nýbrž proto, že je příslušníkem národní skupiny.**“¹¹

Lemkin popsal genocidu ve své knize o okupaci Evropy mocnostmi Osy (*Axis Rule of Occupied Europe*). Podkladem a součástí knihy jsou pracně sebrané a precizně analyzované dokumenty, jež měly platnost v zemích dobytých a okupovaných wehrmachtem. Tato kniha je důležitým mezníkem v mezinárodněprávní oblasti.

Prosadit novou kategorii zločinu genocidy nebylo snadné. O příčinách počáteční neochoty zařadit genocidu na seznam již existujících kriminálních činů v rámci Norimberského procesu píše Lemkin v autobiografii *Totally Unofficial*:

„Genocida byla zahrnuta do obžaloby zločinců v srpnu 1945 v Londýně jako válečný zločin. Tribunál tuto kategorii zamítl. Prohlásil, že je vázán Statutem Mezinárodního vojenského tribunálu, který obvinění z genocidy neobsahoval. Tribunál ve svém stanovisku uvedl následující: ‚Tribunál předem uznal nadřazenost dokumentu již vytvořeného obžalobou.‘ Statut, který vytvořil právní rámec tribunálu, podepsal hlavní spojenecký prokurátor Robert Jackson 8. srpna 1945. Je možné, že tato nesmělost při stanovování budoucích pravidel mezinárodního práva byla způsobena tím, že se na nich podíleli vojáci. Neuměli překročit svá vojenská omezení a pravomoci, jež jim byly dány zakládajícím dokumentem. Možná si členové vojenských tribunálů s patřičnou pokorou kladli otázku: Jak můžeme my, vojenská instituce zabývající se konkrétní situací, vyhlášovat zásady pro chování civilního světa v době vrcholných událostí? Možná je také napadlo: Podstatou demokracie je civilní kontrola vojenských sil, a ne naopak.“¹²

11 LEMKIN, Raphael: *Axis Rule of Occupied Europe. Laws of Occupation. Analysis of Government. Proposals for Redress*. Carnegie Endowment for World Peace, Washington D.C. 1944, s. 13.

12 LEMKIN, Raphael: *Totally Unofficial*. Yale University Press, New Haven 2013, s. 118–119.

Jisté je, že tyto ohledy jaksi „změkčily“ přísnost rozsudků a rovněž to byl podle mého názoru jeden z motivů skepse k Lemkinovu návrhu uplatnit genocidu jako novou kriminální kategorii. Ostatně ani aplikace genocidy v mezinárodněprávní rovině neměla velký úspěch. Přesto je významným příspěvkem k rozhodování mezinárodněprávních institucí.

Genocidu kodifikuje Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia, jež byla přijata Valným shromážděním OSN 8. prosince 1948 jako rezoluce Valného shromáždění číslo 260. Úmluva vstoupila v platnost 12. ledna 1951. V této Úmluvě, článek II, se genocidou rozumí kterýkoli z následujících činů: (a) usmrcení příslušníků skupiny; b) způsobení těžké tělesné nebo duševní újmy příslušníkům skupiny; c) úmyslné způsobení skupině takových životních podmínek, které vedou k jejímu úplnému nebo částečnému fyzickému zničení; (d) zavádění opatření, jejichž cílem je zabránit narození dětí ve skupině; (e) násilné přemístění dětí skupiny do jiné skupiny.

První tři okruhy můžeme identifikovat s činy některých československých politiků, příslušníků bezpečnostních složek a té části československých občanů, kteří se na zločinech nuceného vysídlení sudetských Němců podíleli. Jestliže byly tyto zločiny vzhledem k politickým poměrům nestíhatelné, o to víc je nemožné, že k tomu dojde v budoucnu. Tím spíše je třeba tyto zločiny postihovat alespoň verbálně, respektive je nutné fixovat tyto zločiny (jakož i jejich tolerování a zamlčování) v dějinné paměti jako odstrašující příklad.

Druhou kriminální kategorií, kterou je možné vztáhnout na nucené vysídlení sudetských Němců, je zločin proti lidskosti. Tuto kategorii prosadil Sir Hersch Lauterpacht. Obě kategorie, jak Lemkinova, tak Lauterpachtova, jsou komplementární. *Crime against humanity* byl – podobně jako pojem genocida – zcela novou položkou v mezinárodněprávní oblasti a také ta se neprosazovala snadno. Oba právníci zajistili rovnováhu mezi ochranou individua (Lauterpacht a jeho zločin proti lidskosti) a ochranou skupin (Lemkin a jeho genocida). „Životy Lauterpachta a Lemkina byly stejně propletené jako nástroje, jejichž zrod umožnili. Ačkoli neexistují žádné konkrétní důkazy o tom, že by se Lauterpacht a Lemkin někdy setkali, jejich osobní, rodinné a profesní historie měly významné společné rysy a paralely. Oba muži se narodili v židovských rodinách ve střední Evropě v období *fin de siècle*. Oba absolvovali část svého právnického vzdělání na proslulé Univerzitě Jana Kazimíra ve Lvově. Jejich první práce se zabývaly novými možnostmi, které se v meziválečném období naskytly mezinárodnímu právu, ale byly také prodchnuty úzkostí ze života na periferii hroutících se impérií. Oba byli zasaženi stále zjevnějšími projevy rostoucího antisemitismu a v důsledku šoa přišli o většinu svých rozvětvených rodin. Oba však zůstali neochvějně odhodláni hledat odpovědi na tyto tragédie prostřednictvím práva, zejména mezinárodního práva. Lauterpacht se spolupodílel na koncepci procesu s hlavními nacistickými představiteli v Norimberku a Lemkin na počátcích činnosti Organizace spojených národů a jejích orgánů po druhé svě-

tové válce. Jejich formulace o roli práva ve společnosti a jejich příspěvky k mezinárodnímu právu mají trvalý dopad až do dnešních dnů. Stojí za to se i dnes vracet k Lauterpachtovu a Lemkinovu dílu z jednoho důležitého důvodu. Oba muži byli svědky a kritiky dystopické role práva, jak se projevovala v kontinentální Evropě ve dvacátých až čtyřicátých letech 20. století. Přesto neochvějně prosazovali pozitivní a nezbytnou roli práva při definování mezinárodní společnosti a ochraně jednotlivců a skupin uvnitř států.¹³

Perzekuce vůči sudetským Němcům¹⁴ v poválečném Československu byly samozřejmě také v rozporu se *Všeobecnou deklarací lidských práv*, která byla připravena mezinárodní komisí v letech 1946–1948 a přijata Valným shromážděním OSN dne 10. prosince 1948. Pro zajímavost uvedme, že z 58 zemí, které o přijetí deklarace hlasovaly, bylo 48 pro, 8 se zdrželo hlasování (Běloruská SSR, Československo, Jižní Afrika, Jugoslávie, Polsko, Saúdská Arábie, Sovětský svaz, Ukrajinská SSR¹⁵) a 2 nehlasovaly (Honduras a Jemenské království). Pokud se podíváme jen na několik prvních bodů, není třeba dalšího komentáře: každý má nárok na všechna práva a na všechny svobody stanovené v deklaraci mj. bez jakéhokoli rozlišování na základě národnostního původu (čl. 2); každý má právo na život, svobodu a osobní bezpečnost (čl. 3); nikdo nesmí být mučen nebo podrobován krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu (čl. 5); nikdo nesmí být svévolně zatčen, držen ve vazbě nebo vyhoštěn do vyhnanství atd.

Zločiny na sudetských Němcích

Neskrývaným válečným a bezprostředně poválečným cílem exilového prozatímního československého prezidenta Edvarda Beneše, jakož i politiků koaliční Národní fronty utvořené na sklonku války, byla homogenizace československého státu „vylikvidováním“ sudetských Němců. Nešlo jen o deklaraci: autoritářská politická elita československé třetí republiky skutečně bezostyšně zbavovala sudetské Němce práv, majetku a svými návodnými apely verbálně ponoukala revolučně zanícené jedince k odplatě za německou okupaci a další zločiny, což ústilo v týrání, znásilňování i vraždy. Tyto „excesy“ popsal ve své tematické monografii český historik Tomáš Staněk, který mj. uvádí:

„Zhruba do druhé poloviny května 1945 se při absenci jednoznačných a závazných pokynů z centra chopily razantních zákroků národní výbory (správní komise),

13 VRDOLJAK, Ana Filipa: *Human Rights and Genocide: The Work of Lauterpacht and Lemkin in Modern International Law*. In: *European Journal of International Law*, vol. 20, num. 4, 2010.

14 V textu většinou používám sousloví sudetští Němci, a to proto, že je to úzus. Věcně přesněji je sousloví českoslovenští Němci, protože sudetští Němci by měli být definováni tím, že Československo bylo jejich vlastí a svým způsobem je nebo spíš mělo by být domovem také jejich potomků.

15 Běloruská sovětská socialistická republika a Ukrajinská sovětská socialistická republika byly součástí Sovětského svazu, ale měly hlasovací právo. Šlo o další z komunistických podvodů – podobný nepoctivý princip komunisté využili v československé třetí republice, když do politické „soutěže“ přišli s Komunistickou stranou Československa a „samostatnou“ Komunistickou stranou Slovenska.

„revoluční“ dobrovolnické formace a vojenské jednotky. Vyjímání z dosahu téměř plošně uplatněných diskriminačních opatření proti Němcům a dalším lidem, kteří byli považováni za „státně nespolehlivé“, přitom značně volně interpretované pokyny upravovaly pouze povšechně, a to i ohledně osob usilujících získat statut antifašisty, kvalifikovaných pracovních sil, národnostně smíšených rodin a Rakušanů. Poměry, jež se v květnu a červnu 1945 vytvořily v okresech, městech a obcích s německým obyvatelstvem, poskytovaly řadu možností nedbat pokynů nadřízených míst a zařídit se po svém. Situaci navíc komplikovaly aktivity Rudé armády a NKVD rozvíjené jak samostatně, tak v součinnosti s československými úřady, ale i rozmanité zásahy složek vnitropolitického i armádního zpravodajství.“¹⁶

Kdo byli pachatelé zločinů na Němcích v poválečném Československu? Publikace *Verbrechen an Deutschen* uvádí čtyři kategorie: „Na násilnostech páchaných na zdejším německém obyvatelstvu se podílely tyto osoby:

1. Revoluční gardy, částečně ovlivněné komunisty, původně zformované z povstalců během Pražského povstání. Její členové se označovali za partyzány, ačkoli většina z nich vstoupila do gardy až po skončení bojů;
2. vojáci a důstojníci československé osvobozené armády zformované v Sovětském svazu pod vedením generála Ludvíka Svobody;
3. SNB (Sbor národní bezpečnosti), který plnil funkci státní bezpečnosti stejně jako funkci četnictva a policie, a konečně
4. česká lůza z ulice.“¹⁷

Tato typologie nám poskytuje informace o profesní a sociální skladbě skupin, jež se dopouštěly zločinů na sudetských Němcích v rámci revolučních změn ve třetí československé republice. Je ale třeba doplnit ještě jiný druh faktů. Citoval jsem, kdo z jakých skupin participoval na těchto zločinech, respektive kdo byl jejich vykonavatelem. Chybí zde ovšem informace, kdo byl jejich původcem či zadavatelem. Pokusím se nejprve načrtnout předběžnou typologii vypovídající o tom, co bylo obsahem těchto represí.

Zprvė to byl sám akt nuceného vysídlení a zbavení občanství, jenž byl paušální – naprosto nerozlišující kriminální jednání jedněch a těch, kteří byli z právního hlediska zcela nevinní. Zadruhé to bylo hromadné konfiskování majetku, jenž měl většinou povahu zcizení bez náhrady s tím, že Československo usilovalo o „vynětí sudetoněmeckého majetku z reparací“¹⁸, jak bylo požadováno v memorandu adresovaném mezinárodní reparační konferenci. Zatřetí to bylo vědomé, cílené a návodné podněcování k „vylikvidování“ a je třeba podtrhnout, že šlo o performativ,

16 STANĚK, Tomáš: *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, Praha 2005, s. 67.

17 *Verbrechen an Deutschen. Die Opfer im Osten* (Herausgegeben von Wilfried Ahrens). Verlag für Öffentlichkeitsarbeit in Wirtschaft und Politik, Huglfing 1974, s. 60.

18 KUČERA, Jaroslav: *Žralok nebude nikdy tak silný*. Československá zahraniční politika vůči Německu 1945–1948. Argo, Praha 2005, s. 111.

jímž se podle anglického filosofa Johna Austina „vyjadřuje, že pronesením takového prohlášení je vykonán čin“.¹⁹

Odboj a německá otázka

Hovoříme-li o protinacistickém odboji tzv. domácím, tj. na území Protektorátu Čechy a Morava, musíme mít na mysli, že nešlo o hierarchicky organizované hnutí podřízené legitimní exilové vládě, jako tomu bylo v polském případě, ani o nějakou zcela sourodou vrstvu rezistence, neboť zde vládla jistá názorová pluralita jednotlivých odbojových skupin. Hlavními subjekty byly uskupení Politické ústředí, Obrana národa, Petiční výbor Věrní zůstaneme, později Rada tří a na sklonku války Česká národní rada. Tato uskupení byla z hlediska politického vesměs levicové (resp. radikálně levicové) orientace a je věcí dosud nepřilíš probádanou, k čemu a jaký měla reálný mandát z hlediska politického a právního. Nezodpovězenou zůstává rovněž otázka, zda existoval také odboj pravicový (agrární, národovecký) a jaké byly jeho projevy, ač v tomto případě jde spíše o „objevování Ameriky“. Nicméně v našem kontextu můžeme hovořit o domácím odboji jako takovém. Specifickou kapitolou je vztah domácích odbojových složek k otázce, jak naložit po konci války se sudetskými Němci. Názory odboje byly důležité, protože právě odboj měl na jedné straně zkušenost z konkrétního a vysoce riskantního pobytu v protektorátu, a na straně druhé měl důležité spojení s exilem. Disponoval tedy dvěma zdroji informací, jednak autopsií z protektorátního života a jeho atmosféry, jednak depešemi a jinými formami spojení z Londýna, o něž mohl opírat své postoje či modifikovat názory exilové vlády zasíláním depeší opačným směrem.

Jestliže v odboji panovala jistá různorodost ohledně některých otázek, společným jmenovatelem hlavních odbojových seskupení byl názor na německou otázku, v tomto ohledu byl odboj radikálně nesmiřitelný. V knize *Cesta k vyhnání* cituje německý historik Detlef Brandes stanoviska Petičního výboru Věrní zůstaneme, Obrany národa a Politického ústředí. Podle Brandese se odbojářský časopis *V boj*, blízký Politickému ústředí a Obraně národa, „vyslovoval proti jakémukoli rozlišování mezi hitlerovským režimem a německým národem: „My ovšem víme už dávno, že Němci jsou všichni stejní.“²⁰

V době vzniku jednotlivých skupin a v počátcích odbojové činnosti se postoje k vyrovnání se sudetskými Němci teprve utvářely. Ústředním cílem byla mobilizace českého obyvatelstva „k boji proti německé okupační moci“.²¹ Mezi začátkem roku 1939 a koncem roku 1941 se už krystalizovaly názory kolem otázky, co se sudetskými Němci po válce. Je docela dobře možné, že právě v odbojovém prostředí

19 AUSTIN, John Langshaw: *Jak něco udělat pomocí slov*. Filosofie, Praha 2022, s. 15.

20 BRANDES, Detlef: *Cesta k vyhnání 1938–1945. Plány a rozhodnutí o „transferu“ Němců z Československa a Polska*. Prostor, Praha 2002, s. 39.

21 BRANDES, Detlef: *Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939–1945*. Prostor, Praha 2019, s. 107.

došlo ke ztotožnění nacionálních socialistů a Němců obecně. Již zmíněný historik Brandes cituje zprávu z 7. března 1940: „Proto nechtě Vás neudivuje, že tam [na Moravě] vzniklo úsloví, že Češi se dělí na dvě skupiny: jedna chce vyhladit všechny Němce včetně kojenců a starců, druhá jen muže a udavače.“²² Ačkoli lze chápat, že bezprostřední zkušenost nezměrné brutality německého okupačního režimu spoluutvářela takovéto odbojové pojetí, nelze touto okolností omlouvat exilové stanovisko k německé otázce, jež se vyvíjelo od možnosti zastoupení sudetských Němců ve Státní radě (tj. jedné ze tří částí Benešova tzv. Prozatímního státního zřízení ČSR v zahraničí) až ke stanovisku, které se příliš nelišilo od mínění domácího odboje. A to vše při zamlčování sudetoněmeckého protinacistického odboje.

Nositeli sudetoněmeckého odboje proti nacionálnímu socialismu byli komunisté, sociální demokraté a katolické duchovenstvo a jejich osud i ohlas mezi obyvatelstvem sudetské župy popsal německý historik Volker Zimmermann v knize *Sudetští Němci v nacistickém státě* v kapitole „Odpor, opozice a odboj“.²³ Součástí odboje na půdě sudetské župy byli i čeští komunisté a sociální demokraté a na některých místech župy existovala i kooperace mezi českými a německými odbojáři. Na rozdíl od odboje na území protektorátu však nebyla otázka sudetoněmecké rezistence exilovým prozatímním prezidentem Benešem a jeho vládou a posléze ani Národní frontou brána v potaz.

Vysídlení jako součást nacionalisticko-socialistické revoluce

Ještě v roce 1940 počítal Edvard Beneš s poválečným postoupením tří českých oblastí s německou majoritou Německu, šlo o okresy Krnova, Liberce a Karlových Varů. Tímto názorem do jisté míry navazoval na sérii čtyř legálních vládních plánů, nabídek či ústupků učiněných sudetským Němcům a jedné vlastní protiústavní iniciativy někdy označované jako „pátý plán“.²⁴ „V důsledku kritiky z vlastních řad Beneš počátkem června 1941 vyloučil možnost odstoupit Karlovy Vary, avšak stále ještě ne Cheb. V únoru 1945 zbyla z tohoto prvku jeho plánu už jen ochota vyměnit nevelký počet hustě osídlených oblastí za několik oblastí osídlených řídce; rozdíl činil 300 000 osob.“²⁵ Do roku 1941 Beneš počítal s účastí několika sudetoněmeckých sociálních demokratů ve Státní radě, přičemž v té době ještě stále vedl jednání s klíčovým sudetoněmeckým politikem Wenzlem Jakschem. V květnu 1943 Beneš dosáhl souhlasu s vysídlením od Franklina D. Roosevelta.²⁶

22 Tamtéž, s. 273, pozn. 1226.

23 ZIMMERMANN, Volker: *Sudetští Němci v nacistickém státě. Politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938–1945)*. Argo–Prostor, Praha 2001, s. 321–362.

24 K tomu CHOLÍNSKÝ, Jan: *Mnichovská zrada, nebo pražský krach? Nečasova mise a rozpad Československa v září 1938*. Dílo, Kladno 2019.

25 BRANDES, Detlef: *Cesta k vyhnání 1938–1945. Plány a rozhodnutí o „transferu“ Němců z Československa a Polska*. Prostor, Praha 2002, s. 39.

26 K přístupu Spojených států – de ZAYAS, Alfred: *Vyhnání Němců a Angloameričané. Střední Evropa, 1998*, č. 75 a 76, s. 109–120 a 92–105; de ZAYAS, Alfred: *Angloameričané a vyhnání sudetských Něm-*

Pro exilovou československou prozatímní vládu bylo prioritní vysídlení, resp. souhlas západních Spojenců a později i Sovětského svazu, což se ostatně promítlo do prohlášení učiněného vládní delegací, jež jednala ve dnech 25.–30. června 1945 v Moskvě: „Nejdůležitější a možno říci i životní otázkou pro Československou republiku je vystěhování valné části německého a maďarského obyvatelstva, jak o tom už svého času informoval vládu prezident republiky dr. Beneš.“²⁷ Tématem jednání mezi Československem a Sovětským svazem byla otázka vystěhování části Němců a Maďarů do sovětských okupačních zón v Rakousku, Německu a Maďarsku.

Při naplňování tohoto cíle byly v řadě ohledů suspendovány právní stát i demokracie bez přívlastku lidová. Odhlédneme-li od praxe „národní a demokratické“ revoluce (podle komunistické terminologie), nesmíme zapomenout, že v pozadí Benešovy snahy o národní homogenitu stálo úsilí obnovit hybridně-národní stát Čechů a Slováků s tím, že české etnikum je nepřiznané hegemonem slovenského etnika. Tím spíše bylo nutné sudetské Němce z „čechizovaného“ státu „vylikvidovat“. V knize českého historika Jaroslava Kučery *Žralok nebude nikdy tak silný* čteme: „Podstatná redukce počtu Němců žijících na území Československa patřila – vedle vojenské porážky Německa a znovuoobnovení státní suverenity Československa v jeho předválečných hranicích – k nejdůležitějším válečným cílům československé exilové politiky.“²⁸

Po porážce úhlavního nepřítele a po obnově československé státnosti zbyl a současně zbytněl „německý problém“ jako takový a součástí této již zmíněné redukce se měly stát normy, které by nucenému vysídlení poskytly právní podklad. „V etapě do konce června 1945 vzniklo na legislativním oddělení ministerstva vnitra, jehož přednostou byl Josef Hoffmann, celkem osm verzí první zmíněné normy, druhá norma byla postupně zpracována ve třech variantách. Původním záměrem ministerstva vnitra bylo zakotvit explicitně vysídlení (užíval se termín „odsun“) Němců a Maďarů do zvláštního vládního nařízení, a to se souhlasem prezidenta a s odvoláním na paragraf 128, odstavec 1 zákona o obraně státu (č. 131/ 1936 Sb.). Podle této normy mohly totiž odpovědné úřady osobám s cizí státní příslušností přikázat (respektive zakázat) pobyt v určitých místech, nebo je i přímo vyhostit za hranice. Akceptován tak byl princip, o němž se uvažovalo již v londýnském exilu, že československé státní občanství bude všeobecně odebráno (oduznáno) těm Němcům a Maďarům, kteří je dosud měli.“²⁹ Snaha poskytnout i tzv. divokému odsunu právní rámec kontrastovala s libovůlí, s jakou se dělo začleňování sudetských i říšských Němců do transportů.

ců. *Střední Evropa*, 1992, č. 26, s. 61–66; de ZAYAS, Alfred: Vysídlení a právo. *Střední Evropa*, 1991, č. 21, s. 57–61.

27 KAPLAN, Karel – ŠPIRITOVÁ, Alexandra (eds.): *ČR A SSSR 1945–1948. Dokumenty mezivládních jednání*. Doplněk, Brno 1996, s. 71.

28 KUČERA, Jaroslav: „*Žralok nebude nikdy tak silný*“. *Československá zahraniční politika vůči Německu 1945c1948*, Argo, Praha 2005, s. 48.

29 STANĚK, Tomáš – ARBURG, Adrian von: Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních úřadů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září 1945). *Soudobé dějiny*, 2006, č. 3–4, s. 321–376.

Ať už použijeme eufemistický výraz odsun či realističtější slovo nucené vysídlení, měli bychom mít na paměti, že zdaleka nešlo jen o přesídlení zhruba jedné třetiny z celkové populace třetí republiky. Nacismus připravil budoucí Československo o většinu Židů a československá vláda Národní fronty zbavila třetí republiku Němců, Češi a Slováci tak byli ochuzeni o spoluúčast Židů a Němců při obnově poválečného státu. Místo integrace všech vrstev do poválečné společnosti došlo k hlubokému společenskému rozvratu, jehož následky neseme i v současnosti. Vyhnání Němců patřilo k souboru faktorů, které posloužily komunistům k postupnému ovládnutí třetí republiky. K těmto faktorům dále patřilo: převzetí klíčových ministerstev a dalších mocenských resortů komunisty, zneužívání retribuční justice,³⁰ extrémně rozsáhlé znárodnění, a především plíživá i manifestní sovětizace třetí republiky.

Českoslovenští komunisté vyhnání sudetských Němců využili ve prospěch svůj, tedy zároveň, a především ve prospěch Sovětského svazu. Likvidace dříve pestré škály národů a národností, tedy zničení triády Židé – Němci – Češi, byla ještě doplněna potlačováním autonomního úsilí Slováků. Vytvořila se tak živná půda pro sovětský totalitarismus, který jen vystřídal zpacifikovaný totalitarismus německý. Vysídlit celou jednu třetinu populace byl destruktivní čin, jehož důsledky zasahují do současnosti tím spíše, že neexistuje majoritní shoda v tom, že vyhnání sudetských Němců po druhé světové válce byl zločin zatěžující českou budoucnost.

Nastolením totalitního režimu vlády Národní fronty v poválečném Československu a vyhnáním Němců se tento stát vydělil z poválečné Evropy a sám se téměř dobrovolně integroval do systému satelitů Sovětského svazu. Metodami perzekucí, mírou bezpráví i uplatňováním kolektivní viny si poválečná třetí republika nezačala s protektorátním gangsterstvím německých okupantů. Československá třetí republika nenavázala na právní řád první republiky, jak hlásala Benešova teorie právní kontinuity. Převzala styl uplatňování moci totalitním režimem, posílena, a dokonce i „zaštitěna“ nezákonnostmi, jichž se od samého začátku na „osvobozeném“ území Československa dopouštěla Rudá armáda a sovětské bezpečnostní úřady.

Je těžké pochopit, jak mohl vzniknout idealizující obraz sovětské armády, když tolik občanů třetí republiky mělo přímou zkušenost či obecnou povědomost o zločinech příslušníků Rudé armády v roce 1945 na civilním obyvatelstvu. Československo bylo pro sovětskou Rudou armádu kořistí. Na chování rudoarmějců si stěžovaly i československé úřady. „Začátkem srpna došlo jedno z oddělení ministerstva zahraničí k následujícímu závěru: Dohoda o výkonu práva kořisti ze dne 31. března 1945 vlastně nikdy nebyla sovětskými kořistními oddíly aplikována. Nebylo jim zřejmě uloženo, aby se jí na československém území řídily. Postupovaly vždy podle zásad zcela jiných, totiž vztahovaly právo kořisti na veškerý movitý nebo odmontovatelný majetek německý v širokém slova smyslu, tj. i majetek Němců, kteří byli

30 K tomu viz: JANATA, Michal: Retribuční justice po květnu 1945. *Restitutio in integrum, nebo Nemesis? Securitas Imperii*, 2023, č. 42–43, s. 7–52.

před Mnichovem československými občany.“ Sovětské bezpečnostní a armádní orgány kromě toho odvěklely kvantitativně neurčené množství německých zajatců z poválečného Československa na práci v Sovětském svazu, přičemž mezi postižené patřily i skupiny lidí, kteří měli československé občanství, odvečeny byly tisíce Slováků a ruských exulantů.

Drancování ze strany Sovětů a bezprávné zacházení s Němci jsou spojené nádoby. Nucené vysídlení sudetských Němců má znaky genocidy,³¹ jak je později koncipoval právník Raphael Lemkin a položil tak základy k mezinárodněprávní trestní agendě, kterou se mu ovšem nepodařilo prosadit ve větším měřítku. Abychom pochopili rozsah a věcný obsah této genocidy, je na místě inventarizovat seznam zákazů, jimiž byli Němci v poválečném Československu postiženi. Z jejich šíře je patrné, že nešlo o pouhé vystěhování z území třetí republiky.

Dekretem č. 12/1945 Sb. o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa, byli českoslovenští Němci oloupeni o veškerý majetek. Tento dekret³² měl legitimizovat státně řízenou loupež, která neměla v československých dějinách obdoby. Další dokument, vyhláška ministerstva financí číslo 124/1945 o zajištění majetku státně nespolehlivých osob, nakazovala osobám patřícím do zmíněné kategorie, což se týkalo nejen Němců, ale rovněž vyšetřovaným osobám jiné národnosti, zřízení vázaného účtu, na něj měly být ukládány platy, jejichž adresáty byly osoby patřící do zmíněné kategorie. Toto restriktivní opatření bylo součástí masové, státem řízené loupeže. Němci byli rovněž vylučováni z výkonu povolání veřejné služby na základě výnosu z 25. srpna 1945 se zpětnou platností k 5. květnu 1945. Výnos ministerstva vnitra z 22. května 1945 omezoval možnost sňatku s osobou německé národnosti. Vládní vyhlášky č. 48 a 49 z 25. července 1945 paušálně suspendovaly volební právo Němců jen na základě národnostní příslušnosti. Řada restriktivních opatření zbavovala Němce práv v oblasti náboženství, kultury a především školství. Ministerstvo školství vydalo 18. května 1945 zákaz výuky německých dětí v českých školách.

Represe se týkaly rovněž náboženství, když byla zakázána německá evangelická církev – Deutsche evangelische Kirche in Böhmen, Mähren und Schlesien (DEK). Její majetek připadl většinou církvi československé husitské, částečně i českobratrské církvi evangelické. Tento akt byl retroaktivně podložen až zákonem o likvidaci

31 Hovoříme-li o genocidě sudetských Němců, musíme samozřejmě jedním dechem vždy tuto událost chápat na pozadí brutální a vyhlazující moci bezpečnostních a vojenských složek nacistického Německa a v kontextu protektorátních hrůz. Hovořit o genocidě sudetských Němců ospravedlňuje pouze vědomí toho, že rovným dílem můžeme, a dokonce musíme hovořit o reálné i plánované genocidě obyvatel okupovaných českých zemí, které brutální okupační moc proměnila ve svůj protektorát.

32 Od 15. října 1940 do 28. října 1945 vydával Edvard Beneš dekrety, které suplovaly neexistující zákonodárnou instituci. Činil tak však v úzkém sepětí se Státní radou, resp. Právní radou. Šlo o poradní a zároveň kontrolní sbor prezidenta republiky, jenž byl sestaven ze zástupců politických stran v emigraci. Nebyl to tedy monokratický orgán, jak by sugeroval publicistický pojem „Benešovy dekrety“, nýbrž orgán kolegiální.

právních poměrů německé evangelické církve v Čechách, na Moravě a ve Slezsku č. 131/1948 Sb. z 6. května 1948. V § 1 stojí: „Německá evangelická církev v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (dále jen ‚církev‘) zanikla dnem 4. května 1945.“³³ Třídní justici nevadilo, že jde o retroaktivitu. Jedním z mnoha jevů, které dosvědčují, že československé státní orgány převzaly represivní styl německých okupantů, je povinnost Němců nosit viditelné označení N. Němci – muži i ženy – byli nasazováni na těžké práce za naprosto otrockých podmínek. V pohraničních oblastech byli zbavováni práva na volný pohyb. Nesměli vlastnit rozhlasové přijímače. Byli zbaveni československého občanství a získali podobný statut, jako měli Židé v Německu a řadě jiných míst Evropy.

Paušální postih Němců byl provázen vraždami, úmrtími, zcizováním majetku, hladem, podvýživou, týráním a široce pojatým bezprávím. Hromadnou vraždou byla například partyzánská exekuce 51 Němců z Lanškrouna a okolí ze 17.–18. května 1945. Šlo o civilní osoby. Další stovka Němců raději spáchala sebevraždu. Velitelem této exekuce byl poručík Josef Hýbl-Brodecký (1911–1953). Partyzánská brigáda Brodecký ze svazku Václavík³⁴ podnikala z Těchonína „spanilé jízdy“ do širokého okolí a zřizovala zcela svévolně tribunály, které odsuzovaly nevinné německé obyvatelstvo k týrání či usmrcení. Lanškroun je jakýmsi paradigmatickým případem brutality (podobně jako Brno, Postoloprty, Švédské šance nebo Ústí nad Labem); o jeho „vyčištění“ se dochoval následující archivní záznam:

„Odjezd v 7:10 hod. ráno, příjezd na místo v 10 hod. dopoledne, vzhledem k špatnému vozovému parku.

Účastnila se 1 rota hradecká – 190 mužů.

Z příkazu poručíka Hýbla rozděleno na úseky a přikročeno k čištění města, za spolupráce míst. Nár. výboru.

Civilní mužské něm. obyvatelstvo soustředěno na náměstí, kde lidový soud Nár. výbor, jehož předsedou byl starosta města, politický uprchlík Hrbáček z Vyprachtic, za spoluúčasti 4 osob, které se vrátily z koncent. táborů a členů Nár. výboru, přikročil k třídění a trestání. Dle sdělení byli dva členové gestapa pověšeni, 11 občanů zastřeleno a asi 250 osob potrestáno různými tělesnými tresty, příp. pokutami, či odnětím jmění apod.

V městě partisánské čtyři prohledávaly domy a byty. Hledány byly zbraně, výzbroj a voj. materiál.

Místní české obyvatelstvo přijalo příjezd českých partisanů s velkým nadšením, neboť tím byla skončena jejich muka způsobovaná Němci. České obyvatelstvo bylo Němci týráno, sužováno, takže raději nevycházelo na ulice apod.

Vyčišťovací úkol proveden dokonale. Nalezený vojenský materiál, proviant apod., zabaven jako kořist a z části předán míst. Nár. výb.

33 <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-131>.

34 Pod krycím jménem Václavík se skrýval majitel likérky Kord v Kuklenách u Hradce Králové (dnes součástí HK) Jan Ptáčník (1909–1987).

Po skončení vyčišťování města byla 2 a 6 četa vyslána k vyčištění úseku lesa od členů SS, což provedeno s úspěchem.

Nálada našich svazků výborná, odvaha příkladná a úspěch jejich akce dokonalý.³⁵

V knize o etnických čistkách v poválečné Evropě popisuje americký historik Benjamin Lieberman např. následující případy mimořádné brutality včetně událostí v Lanškrouně: „Když se 18. června 1945 na východní Moravě zkřížil český vojenský transport s vlakem plným Němců, kteří se vraceli na Slovácko, poručík Karol Pazúr z Obranného zpravodajství a další důstojníci Němce z vlaku vyhladili. Do páté hodiny ranní následujícího dne zastřelili 265 Němců. V jiných případech prováděly české jednotky propracovanější formu veřejného ponižení. Ve dnech 17. a 18. května 1945 provedli čeští partyzáni a ruští vojáci tzv. krvavý soud v Lanškrounu východně od Prahy. Zatímco shromáždění němečtí muži drželi několik hodin ruce ve vzduchu, partyzáni vybírali jednotlivé Němce, aby předstoupili před stůl, kde partyzánský soud vynášel rozsudky: bití deseti až sty ranami nebo smrt zastřelením či oběšením. V podobném případě v červnu v Chomutově v severozápadních Čechách nařídily české jednotky, aby se veškeré mužské obyvatelstvo – asi 5000 mužů a chlapců ve věku od 13 do 65 let – dostavilo na náměstí, kde se 100 mužů svléklo, zazpívalo německou hymnu a proneslo „Děkujeme našemu Vůdci“. Proces skončil tím, že asi 12 až 16 z nich bylo ubito k smrti. Následujícího dne vyhnali Češi více než 4000 Němců směrem k hranicím, ale Sověti většinu z nich do své okupační zóny nepustili.“³⁶

Dobovým jevem bylo zároveň systematické shromažďování Němců v internačních a záchytných střediscích. Podle čísel, která uvádí historik Tomáš Staněk v knize *Odsun Němců z Československa 1945–1947*, existovalo na československém území 1215 internačních a záchytných táborů, 846 pracovních a kárných táborů, 215 věznic, jimiž údajně prošlo 350 000 osob.³⁷

Vyčíslení celkového počtu mrtvých (v důsledku vražd, týrání, sebevražd) kolísá v různých publikacích a zprávách mezi 15 000 až 270 000. Společná německo-česká komise historiků upřesnila toto číslo na 15 000 až 30 000. Ať už přijmeme data, k nimž dospěla komise historiků, nebo ne, bez ohledu na jejich výši zůstane zločin vždycky zločinem.³⁸ Soubory otřesných dobových svědectví i odhady některých německých historiků byly publikovány v devadesátých letech v revui *Střední Evropa*.³⁹ Nedomnívám se, že by bylo možné dojít k ověřitelnému počtu mrtvých.

35 ARBURG, Adrian von – STANĚK, Tomáš (eds.): *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Dokumenty z českých archivů. Díl II, svazek 3. Akty hromadného násilí v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Zdeněk Susa, Horoměřice 2010, s. 159–160.

36 LIEBERMAN, Benjamin: *Terrible Fate. Ethnic Cleansing in the Making of Modern Europe*. Rowman & Littlefield, Lanham – Boulder – New York – Toronto – Plymouth, UK 2013, s. 230–231.

37 STANĚK, Tomáš: *Odsun Němců z Československa 1945–1947*. Academia – Naše vojsko, Praha 1991, s. 66.

38 GLOTZ, Peter: *Výhnání. České země jako poučný příklad*. Paseka, Praha – Litomyšl 2006, s. 11.

39 Dokumente zur Austreibung der Sudetendeutschen. Dokumenty k deportaci Sudetských Němců. *Střední Evropa*, 1990, č. 14, 15 a 16, s. 27–42, 69–83 a 98–109.

Nucené vysídlování spjaté s genocidou sudetoněmeckých československých občanů – přiznejme jim alespoň po desetiletích jejich občanství alespoň *post mortem* – zůstává černou skvrnou na cti, či spíše necti české společnosti. V době, kdy k bezpráví docházelo, a více než čtyřiceti následujících letech bylo vzhledem k panujícím poměrům riskantní zastávat se terorizovaných osob (zpočátku mohlo jít i o život a později o uvěznění). Ve svobodných poměrech, tj. od roku 1990, však měla být distance od tohoto bezpráví politicky a právně deklarovaným společenským konsenzem.

Nepřítelem je národ *an sich*, nikoli nacionální socialisté

Největším paradoxem nuceného vyhnání sudetských Němců byla skutečnost, že poválečným nepřítelem nebyli konkrétní nositelé nacionálního socialismu, tedy ti, kteří přispěli ke vzniku války, a tudíž i k okupaci českých zemí a protektorátnímu teroru, ale Němci jako etnikum. Odpata za příkoří okupace se tak soustřeďovala nikoli na přímé provinilce, ale univerzalizovala se – všichni Němci byli vinni, čímž se vina skutečných pachatelů rozplynula ve vině kolektivní. Kolektivní vina je *contradictio in adiecto*, neboť vina všech není žádná vina. Vina je spjata s jedincem a pouze jedinec může být něčím vinný. Provinile se může cítit rovněž jen jedinec, nikdy ne kolektiv.

Kolektivní vina uvalená na sudetské Němce byla instrumentalizací viny, jejím účelovým konstruktem. Tím byl vlastně učiněn krok k tomu, aby mohla být za nepřítele považována jakákoli další společenská vrstva, neboť stále více se pod tlakem komunistů vina přenášela na takzvanou buržoazii a nakonec byl „vinen“ každý, kdo neměl proletářský původ. Tím se interpretace viny a praxe jejího uplatňování stala marxistickým bojem za likvidaci buržoazie jako takové, což napomohlo vyústění v pozdější nastolení diktatury proletariátu. Historik Tomáš Staněk tento proces charakterizuje: „Po nastolení komunistické vlády vystoupila do popředí ‚třídní hlediska‘, jež posouvala reflexi poválečných represí do roviny účelových konstrukcí a schémat, od nichž se pak odvíjelo hodnocení celé etapy let 1945–1948 jako období tzv. přerůstání národní a demokratické revoluce v revoluci socialistickou.“⁴⁰ Tím, že se odklonila vina od skutečných zločinců, tedy exponentů nacionálního socialismu, příslušníků SS, SA, gestapa a dalších bezpečnostních a jiných okupačních složek, stala se otázka viny doširoka rozpráhlou libovůlí. Nemíním tím, že nebyli potrestáni exponenti okupačního režimu, ale míním tím, že by jich stálo před soudní stolicí daleko více, kdyby se neprováděla odpata plošně. Před potřebou potrestat nacionálněsocialistické exponenty zvítězila specifická forma nacionalismu.

40 STANĚK, Tomáš: *Perzekuce 1945*. Institut pro středoevropskou kulturu a politiku 1996, Praha, s. 13.

Nacionalismus německý i český

Radikální nacionalismus – a to německý protičeský stejně jako český protiněmecký – měl historické kořeny v 19. století. Nacionalismus jako takový se tehdy stal obecně mocným hybatelem dějin, zbavil sice část obyvatelstva stavovské závislosti, ale vložil na ně jiný druh závislosti tím, že populaci zkategorizoval podle etnických měřítek. Český nacionalismus byl vystupňován po roce 1867, kdy došlo k tzv. rakousko-uherskému vyrovnání, protože Češi patřili do skupiny národů, které zrovnoprávněny nebyly. Nicméně v českých historických zemích v tomto století zůstalo ve vztahu Čechů a Němců u proklamací a drobných potyček.

Český nacionalismus ovšem neusiloval o rovnost Němců a Čechů, ale o hegemonii v rámci nového soustátí, jak to přiléhavě popsal česko-švýcarský katolický teolog a politolog Ladislav Josef Beran:

„To, že nová ústava z roku 1867 ustanovovala rovnost národností v rakouské části říše (činil to už vlastně i ‚říjnový diplom‘ z roku 1861), nevzbuzovalo u Čechů pro jejich zápas o státní právo téměř žádný dojem. Neboť jim nešlo o rovnost – vůdčí ideou radikální české politiky byl nárok na národní nadvládu v zemích Koruny české na základě ‚historického státního práva‘. Je s podivem, že české vedení se vzdor objektivním danostem oddávalo představám, tehdy iluzorním, o nekompromisním vítězství svého požadavku. Nelze přitom zapomínat, že se nesrovnával ani s představami ostatních federalistů v říši: ani těch, kteří požadovali autonomii zemí, protože prosazoval výsadní postavení (požadovaného) českého soustátí jako jedné ze tří suverénních zemí monarchie, bez ohledu na postavení ostatních zemí, a rovněž ne federalistů etnických, protože chtěl pod českou nadvládu postavit německou třetinu obyvatelstva českých zemí.“⁴¹

Český ideový hegemonismus se po rozpadu Rakousko-Uherska plynule vtělil do reálného politického modelu, kde Češi vládli Němcům, ačkoli oba národy měly mít v Československé republice paritní postavení, odhlédneme-li od Slováků, jejichž nerovnost měla jinou povahu. Přisoudit českým Němcům ponižující statut pouhé národnosti byl politický omyl, který se ve třicátých letech 20. století Čechům vymstil.

Celou neblahou situaci komplikoval pád říší, zejména ruské. V letech 1917–1920 vznikl na troskách samodržaví komunistický totalitní stát, první na světě, jehož vytvoření a následné působení ohrožovalo celý svět. Tento totalitní stát, jehož ambicí byla proměna světa v sovětský komunistický stát, sice nedosáhl svého, nicméně společně s nacistickým Německem, které se poučilo od sovětského Ruska v dosud nevídané bestialitě, vyvolal světovou válku, která následně přešla v mírnější, kvazi-mírovou fázi „války studené“. Mezi válkami nabyl český i německý nacionalismus povahy sporu o území.

41 BERAN, Ladislav Josef: *Odepření integrace. Systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918–1938*. Pulchra, Praha 2009. s. 33.

Pro pochopení meziválečných sudetoněmeckých idejí je třeba připomenout národní / národnostní skladbu první republiky: „Bývalé Československo bylo mnohonárodnostním státem, který vznikl roku 1918 z rakousko-uherské monarchie a jehož obyvatelstvo se skládalo z následujících národností (sčítání z roku 1930):

Češi:	7,3 milionu = 49,7 %
Sudetští Němci:	3,5 milionu = 23,8 %
Slováci:	2,3 milionu = 15,7 %
Ostatní národnostní skupiny:	1,6 milionu = 10,9 %
Celkový počet obyvatel v ČSR:	14,7 milionu

Je smutnou skutečností sudetoněmeckých dějin, že si tato národnostní skupina, ač dosáhla významné duchovní, kulturní a hospodářské úrovně, nevytvořila žádné hlavní město, žádné centrum, které by leželo v jejím vlastním sídelním prostoru.⁴² To, že se českoslovenští Němci za první republiky ocitli jako národ na okraji či spíše jim nebyl udělen status národa, ač méně početní Slováci tento status měli, mělo za následek příklon nemalé části tohoto etnika k nacionálnímu socialismu, ale na druhé straně zde byly také početné sudetoněmecké skupiny loajální k první republice.

Okupace českých zemí již okleštěného Česko-Slovenska (tzv. druhé republiky) nacistickou Německou říší byla bestiální, přesto se nepodařilo potrestat všechny nacistické exponenty spolu s kolaboranty. Místo toho si po skončení války vláda Národní fronty v obnoveném kvalitativně novém československém státě vzala na mušku sudetoněmecké obyvatelstvo a proměnila je v bezprávné subjekty. Celé německé etnikum (a částečně i maďarské) bylo bezprecedentně – z hlediska právních poměrů demokratické první československé republiky – kriminalizováno, beztrestně terorizováno, či přesněji „likvidováno“ ve velkém, olupováno o majetek, a nakonec vyhnáno za hranice původního, často historicky hluboko zakotveného domova. Patřila k němu i nemalá skupina Židů, kteří byli vězněni a mučeni v nacistických koncentračních táborech. Židé byli vykazováni ze svých domů a bytů, arizovaný majetek byl sice předmětem restitučních soudních jednání, ale ta kolidovala s masovým znárodňováním, které právo na soukromý majetek suspendovalo.

Vláda třetí republiky vinila sudetské Němce například z toho, že v roce 1935 volili Henleinovu Sudetoněmeckou stranu (Sudetendeutsche Partei, SdP), stranu, která získala v parlamentních volbách 1 249 534 hlasů, tedy celkově nejvyšší počet, v jehož důsledku byly zcela marginalizovány ostatní německé strany. Jenže tato strana patřila v té době do běžné skladby tehdejších stran v rámci stranického systému Československa, a navíc svým vítězstvím nechtěně přispěla k oslabení protibenešovské koalice v prezidentských volbách téhož roku, jak o tom píše historik Milan Churaň: „Až do voleb v roce 1935 volili [Němci – vloženo autorem této stu-

42 KLEINING, Gerd – WEIKERT, Josef: *Sudetští Němci. Etnická čistka. Vyhnání*. Open Education & Sciences, Opava 1999, s. 3.

die] velkou většinou demokratické aktivistické strany, které byly zastoupeny i ve vládě. Ty však pro své krajany nic podstatného nezískaly (...) K tomu na počátku třicátých let přistoupily důsledky světové hospodářské krize, které byly v průmyslovém pohraničí zvláště zhoubné. Němci v roce 1935 volili tedy Henleinovu populistickou SdP, která slibovala všechno všem.“⁴³

Představitelé německých turnerů v čele s Konrádem Henleinem založili stranu 2. října 1933 pod názvem Sudetendeutsche Heimatfront (SHF), tedy Sudetoněmecká vlastenecká fronta. Už z názvu sice bylo patrné, že jde o aktivistickou nacionalistickou stranu, která chce v rámci první republiky dosáhnout co největší autonomie, nicméně byla to ve skutečnosti strana především pragmaticko-populistická. Členskou základnu tvořili převážně členové dvou nacionalistických sudetoněmeckých stran, Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei a Deutsche Nationalpartei, jež byly vládním nařízením ze 4. října 1933 zakázány. Oba předsedové těchto stran, Rudolf Jung a Hans Krebs, uprchli do Německa. Henleinova SHF se 30. dubna 1935 přejmenovala na Sudetendeutsche Partei (SdP). V této době projevovala vůči Československu dočasnou loajalitu, ale postupně se proměňovala ve stranu se separatistickým programem. Dne 19. listopadu 1937 napsal Henlein dopis Adolfu Hitlerovi, v němž mu slíbil poslušnost. Tímto okamžikem se dovršil příklon SdP k nacionálnímu socialismu. Zatímco se 28. března 1938 konala v Berlíně porada Hitlera s Henleinem a Karlem Hermannem Frankem, velení německé armády již vypracovávalo strategii plánu útoku na Československou republiku s názvem Fall Grün. Porada v Berlíně měla připravit vhodné záminky pro tuto destrukci československé státnosti.

Kořeny meziválečných sudetoněmeckých idejí

Pozice sudetských Němců v době první československé republiky byla vratká a zároveň silná. Na jedné straně byli navzdory své početnosti pouhou národností, což jejich pozici oslabovalo, na druhou stranu se mohli do určité míry opřít o populačně silné Německo. Podobně to vyjádřil historik Jan Křen v knize *Konfliktní společnosti*: „Němci byli sice menšinou, ale stále zůstávali příslušníky velkého národa a toto zázemí spolu s jejich vyspělostí tvořilo přednost vůči malému národu. Jedině s touto korekturou, s níž ostatně obě strany trvale kalkulovaly, lze akceptovat tezi, že se od roku 1918 těžiště politické iniciativy a odpovědnosti přesouvá na českou stranu: Češi se stali prvním státním národem, který i při své velmi těsné početní převaze nemohl být majorizován.“⁴⁴ Početní parita Čechů a sudetských Němců kolidovala s unitárním modelem státu.

Hovoříme-li o sudetoněmeckých stranách a osobnostech, nesmíme zapomenout, že původní ideové východisko těchto stran a osobností – samozřejmě se

43 CHURANĚ, Milan: *Postupim a Československo. Mýtus a skutečnost*. Libri, Praha 2001, s. 31.

44 KŘEN, Jan: *Konfliktní společnosti. Češi a Němci 1780–1918*. Academia, Praha 1990, s. 489.

to netýká osob, jako byli čelní představitelé DNSAP Hans Krebs či Rudolf Jung – tkvělo v univerzalismu (*Ganzheit*) významného rakouského sociologa a politického myslitele Othmara Spanna. Než přejdeme k otázce jeho vlivu na sudetské Němce, připomeňme, že druhým a starším zdrojem sudetoněmeckých idejí bylo hnutí *Heimatsbewegung*. Domovské hnutí bylo specifickou součástí mezinárodního hnutí regionalismu a ruralismu. Regionalismus se vyhroboval vůči industriální civilizaci, založené na fosilní energetice, a neměl příliš náklonnosti k demokracii. Hnutí *Heimatsbewegung* se sice topograficky identifikovalo s Falcí, ale jeho vliv byl silný v celém Německu i v sudetoněmeckých částech Československa. Americká germanistka, historička a muzikoložka Celia Applegate ve vynikající monografii o domovském hnutí v Německu napsala:

„Na tomto rozšíření a demokratizaci veřejného života ve Falcí se na přelomu století podílelo hnutí *Heimat*, které v podstatě zachránilo německý lokalismus před hroutící se stavbou lokální politické měšťanské kultury. Přesto není na první pohled zřejmé, jak a proč se hnutí *Heimat* podílelo na trendech tíhnoucích k městskému životu, průmyslové zaměstnanosti a konzumerismu. Oslavovalo místní rozmanitost současně s upevňováním centrální vlády a s rozvojem skutečně národní kultury. Oslavovalo přírodu v době, kdy město měnilo krajinu v ruiny, když všude vyrůstaly nové budovy, řemesla, když převládala práce v továrnách. Hnutí *Heimat* odráželo realitu centralizace, urbanizace a industrializace tím, že reagovalo na každou z nich. Ale i to je příliš jednoduchá charakteristika jeho současnosti, neboť nepochybná nostalgie po starším způsobu života a menších společenstvích mohla jít ruku v ruce s nadšenou vnímavostí k současné slávě, k velkým, vitálním městům, k technickým zázrakům, a především k národní prestiži. To, co se historikům jeví jako rozporuplnost – ba dokonce nesoudržnost –, bylo pro samotné účastníky prostě vlastenectvím. Cokoli se dalo nazvat „falckým“, cokoli mohlo odhalit „falckost“, cokoli mohlo zlepšit pověst Falce v Německu jako celku, bylo pro ně zajímavé. A pokud se takový solipsismus zdá poněkud dětinský, je třeba vzít v úvahu, že skutečnými nepřáteli, proti kterým hnutí *Heimat* bojovalo, byla homogenita a anonymita. Příznivce hnutí by nikdo nepřinutil, aby milovali modernu. Nadšenci *Heimat* byli ve skutečnosti antimodernisté. Ale přesnějším popisem jejich postoje by byla ambivalence, protože zatímco příznivci hnutí *Heimat* byli v podstatě spokojeni se svou dobou, byli také odhodláni – ať už prostřednictvím přírodních věd, folklóru nebo historie – prosazovat svou vlastní identitu.“⁴⁵

Sudetští Němci, kteří přešli z politicky neutrálního hnutí domoviny k hypermodernímu nacionálnímu socialismu, opustili politickou filosofii, resp. učení Othmara Spanna (tzv. spannismus), které bylo v jádru antimoderní.

Spannovým učením, které se výrazně lišilo od nacionálněsocialistické ideologie, byl ovlivněn jeden ze dvou proudů Sudetendeutsche Heimatfront (SHF), totiž Ka-

45 APPLGATE, Celia: *A Nation of Provincials. The German Idea of Heimat*. University of California Press, Berkeley – Los Angeles – Oxford 1990, s. 62–63.

meradschaftsbund (založen v roce 1933), v němž hrál důležitou roli Walter Brand. Druhý proud SHF, Aufbruch – Kreis (Průlom), byl poznamenán nacionálním socialismem. Bylo by přílišným odbočením vyložit podrobněji rozdíly mezi Spannovým konceptem *Ganzheitsforschung* a Hitlerovým nacionálním socialismem, nicméně je nutné zdůraznit, že to nebyl prvotně nacismus, ale vliv Spanna, jenž profiloval sudetoněmecké hnutí. Tomuto tématu se velmi záslužně věnoval již výše zmíněný Ladislav Josef Beran v citované knize.⁴⁶ Hlavním zprostředkovatelem Spannova učení byl jeho žák, rakouský národohospodář Walter Heinrich,⁴⁷ autor knihy *Der wahre Staat* (1921), propagující model stavovského státu, který Kameradschaftsbund přijímal. Podle Spanna byl vliv tohoto modelu nejvíce uplatněn v Rakousku ve třicátých letech za vlády kancléře Engelberta Dollfusse a jeho nástupce v kancléřském úřadě Kurta Schuschnigg. Německý historik Ralf Gebel vylíčil Kameradschaftsbund následovně:

„Kameradschaftsbund byl spolkem, v němž se sešli sudetoněmečtí žáci a přívrženci filozofa, sociologa a národohospodáře Othmara Spanna, který v letech 1919–1938 učil na vídeňské univerzitě. Spann zastával teorii stavovského státu, která spočívala na filosofii Platóna a Fichteho, ale byla též ovlivněna italským fašismem. Orientoval se na univerzální katolickou říši, jakou nacházel ve středověku. V jakémisi druhu ‚předmoderního stavovského státu jakožto prostředku k ukončení třídního boje‘ spatřoval alternativu vůči liberalismu a marxismu, které rozhodně odmítal. Stát měl být podle jeho představy budován elitou, aristokracií ducha vzdělanou ve smyslu jeho filosofie. S pocitem intelektuální převahy shlíželi ti, kteří se cítili být její součástí, na dle jejich názoru plebejský a antiintelektuální nacionální socialismus. Spatřovali v něm jen politický voluntarismus bez vzdělání a principů. Podstatný rozdíl mezi Spannovou teorií a nacionálním socialismem spočíval také v tom, že Spann nepřijímal rasismus, antisemitismus a sociálně darwinistickou teorii o boji všech proti všem. Stavěl se proti myšlence centralistického, totalitního státu zasahujícího do všech oblastí společnosti.“⁴⁸

K zakladatelům a prominentům Kameradschaftsbundu, z nichž někteří byli ovlivněni také Spannovými univerzitními přednáškami ve Vídni či Brně, patřili již zmíněný česko-rakouský ekonom Walter Heinrich, sudetoněmečtí politikové Heinz Rutha, Walter Brand, Ernst Kundt (předseda poslaneckého klubu SdP), Hans Neuwirth, Wilhelm Sebekovsky (šéf tiskového odboru SdP), Konrad Henlein, Franz Köllner, Kurt Eckert, Wilhelm Rohn a další. U kolébky spannismu stáli rakouský germanista August Sauer, německý germanista Erich Gierach, rakouský historik Hans Hirsch, významný historik Wilhelm Wostry či německo-český literární histo-

46 K Othmaru Spannovi též český exilový publicista: CHYSKÝ, Václav: Spannismus – opomíjená ideologie sudetských Němců: kmenová sounáležitost a idea stavovského státu, in: *Střední Evropa*, roč. 23, č. 134, s. 56–87.

47 HEISS, Gernot: *Der Nationalökonom Walter Heinrich und seine Beziehungen zu den Nationalsozialisten in Böhmen und in Deutschland. Zur politischen Einschätzung des Spann-Kreises*. Festschrift in memoriam prof. PhDr. Jan Havránek, CSc. Karolinum, Praha 2005, s. 195–204.

48 GEBEL, Ralf: *„Domů do říše“. Konrad Henlein a říšská župa Sudety (1938–1945)*. ARGO, Praha 2018, s. 40.

rik Herbert Cysarz. Je třeba si povšimnout propojenosti rakouských, německých a německo-českých politiků, ostatně Othmar Spann byl Rakušan.

Předválečné sudetoněmecké prostředí zrodilo i několik evropsky významných osobností, z nichž nejdůležitější je především sociolog a historik Eugen Lemberg, autor významných pojednání *Geschichte des Nationalismus in Europa* (Dějiny nacionalismu v Evropě) a *Ideologie und Gesellschaft* (Ideologie a společnost) a také třísvazkového pojednání o fenoménu nuceného vysídlení s názvem *Die Vertriebenen in Westdeutschland. Ihre Eingliederung und ihr Einfluß auf Gesellschaft, Wirtschaft, Politik und Geistesleben* (Vyhnaní v Západním Německu. Jejich integrace a vliv na společnost, ekonomiku, politiku a duchovní život). Z téhož prostředí pocházel i významný historiograf josefinismu jako zvláštní odrůdy osvícenství (*Der Josefismus und seine Geschichte* – Josefinismus a jeho dějiny) Eduard Winter, jenž napsal rovněž rozsáhlou knihu o religiozitě území, z něhož pocházel: *Tausend Jahre Geisteskampf im Sudetenraum* (Tisíc let duchovního boje v Sudetech). Nelze ovšem opomenout ani profesora východoevropských dějin na pražské německé univerzitě Josefa Pfitznera, který byl po skončení války v Československu veřejně popraven.

Spannismus nebyl jediným směrem, jímž bylo sudetoněmecké hnutí ovlivněno. Ladislav Josef Beran vytvořil čtyřčlennou typologii těchto politických směrů Němců v českých zemích, ale také Austroněmců, čímž je podtržena filiace rakousko-německá a je tím řečeno, že sudetští Němci náleželi politicky k Rakousku. První směr, který Beran nazývá „konzervativním rakušanstvím“, opírající se císařství a církev, je vázán spíše jen na rakouské území. Druhým je právě spannismus usilující o stavovský stav, což nebyla výsada jenom rakouská, neboť tyto prvky nalezneme i v italském fašismu. Třetí a patrně nejvýznamnější byl směr sociálně demokratický, který byl ideově spjat s tzv. austromarxismem. Čtvrtý je německý nacionalismus.

Vzhledem k tomu, že násilí a vyhánění Němců z Československa se ospravedlňovalo a opíralo o argument, že sudetští Němci volili v roce 1935 SdP, je důležité vědět, odkdy se SdP stala nacionálněsocialistickou stranou. Argumentovalo se i výsledky komunálních voleb, jež proběhly trojfázově 22. a 29. května a 12. června 1938, referendem o připojení k Německu 4. prosince 1938 a (zfalšovanými) doplňovacími volbami do říšského sněmu. Co se obecních voleb týče, signifikantní bylo vysokoprocenční vítězství SdP.

SdP v roce 1935 byla jinak orientovanou stranou než SdP roku 1937, kdy už hrála roli páté kolony Německé říše a jejího nacionálního socialismu. Sudetoněmečtí voliči SdP tedy byli z obliga, když volili tuto stranu, protože v roce 1935 sice byl na této straně nejhorší populismus, ale nikoli afinita k nacionálněsocialistické ideologii. A nesmíme zapomenout, že „sudetoněmecká strana byla sama o sobě krajně nesourodým sdružením, spíše souhrnným hnutím než stranou“.⁴⁹ Tyto skutečnosti ukazují, jak chatrné a manipulativní byly důvody k perzekucím, které uváděla

49 GEBEL, Ralf: „Domů do říše“. *Konrád Henlein a říšská župa Sudety (1938–1945)*. ARGO, Praha 2018, s. 27.

exilová Benešova vládní klika, protože skutečným důvodem bylo „vylikvidování“⁵⁰ Němců jako takových. Šlo o hluboké zneuctění vlády práva.

Vývoj představ o poválečném uspořádání Československa

Součástí otázek, jak uspořádat politické poměry v poválečné republice, byla také otázka účasti sudetských Němců, především z řad německé sociální demokracie, v obnoveném Československu. Je třeba zdůraznit, že téma sudetských Němců sloužilo exilovému prezidentovi ve snaze o dosažení nulity Mnichovské dohody,⁵¹ zpočátku i k uznání československé prozatímní vlády v zahraničí (vládou Velké Británie 21. července 1940, vládou Spojených států 28. října 1940). Téma vyhnání sudetských Němců využíval jak exilový prezident Beneš a jeho vlády, tak později od roku 1941 souběžně komunisté připravující se na poválečný revoluční boj o uchopení monopolní moci. Pro exilového prezidenta Beneše stejně jako pro komunisty bylo vyhnání Němců součástí projektu „spojení revoluce sociální s revolucí národní“.⁵²

Na samém začátku války bylo po velmi krátkou dobu běžné všeobecné očekávání, že se do obnovy republiky zapojí i sudetští Němci. Jak Edvard Beneš, tak jeho hlavní ideový spolupracovník či spíše propagandista Hubert Ripka a další exiloví probenešovští politici prezentovali obnovu republiky jako společnou věc Čechů, Slováků i Němců.

Ze skupiny představitelů německých sociálních demokratů byl nejvýznamnější Wenzel Jaksch, který ve svém memorandu s názvem *Was kommt nach Hitler? (Co přijde po Hitlerovi?)* z roku 1939 propagoval založení středoevropské federace, jejíž součástí by byl plebiscit, v němž by se němečtí obyvatelé bývalého Československa mohli rozhodnout, zda zůstanou ve svazku Československa nebo se připojí k poraženému Německu. Tento projekt byl samozřejmě pro československou exilovou vládu nepřijatelný.

Jak píše německý historik Detlef Brandes, Jaksch „přišel do exilu výrazně politicky profilován. Zprv: po porážkách říšskoněmecké a rakouské sociální demokracie prosazoval rozšíření sociální základny své strany. [...] Zadruhé: rozhodně se zasazoval o spolupráci s československou sesterskou stranou a o obranu republiky proti vnitropolitickým nepřátelům. [...] Zatřetí se několikrát veřejně přihlásil k Benešovi jakožto zástupci „ducha národního smíření“. [...] V Jakschovi i v jeho soudruzích však začtvrté přetrvávala potlačovaná hořkost z posledního roku re-

50 Autenticitu tohoto Benešova výroku potvrzuje historik Emanuel Mandler ve stati Podařilo se vylikvidovat Němce, in: Týž: Češi a Němci. *Legendy, spory, realita*. Libri, Praha Libri 2001, s. 144.

51 K tématu NEDVĚDICKÝ, Kamil: Legitimita Prozatímního státního zřízení ČSR v zahraničí a uzavírání mezinárodních smluv. *Securitas Imperii*, 2024, č. 44, s. 185–193. O omezeních v britském i americkém uznání viz KALVODA, Josef: *Sověťizace Československa – příčiny a důsledky*, sv. 1, s. 127–178; sv. 2, s. 77–89.

52 K tématu např. KLIMEK, Antonín: Plány Edvarda Beneše na poválečný vývoj v Československu. *Střední Evropa*, 1993, č. 30, s. 25–31; MANDLER, Emanuel: *Benešovy dekrety. Proč vznikaly a co jsou*. Libri, Praha, 2002.

publiky, kdy se vláda pokoušela dohodnout se Sudetoněmeckou stranou na úkor Němců věrných státu.⁵³ To, že Beneš v pozdějších fázích dialog s Jakschem zavrhl, byla fatální chyba. Jaksch mohl být Benešův zachránce, protože lze předpokládat, že kdyby nedošlo k brutálnímu vysídlení sudetských Němců, Stalin by svou kořist dostal později než v roce 1948 a nedostal by ji tak snadno, anebo by ji nemusel dostat vůbec. Každopádně Beneš mohl být prezidentem delší dobu a třetí republika nemusela spáchat bezpečnostní, sociální a ekonomickou sebevraždu.

Na začátku svého exilového angažmá prosazoval prezident župní zřízení s tím, že by Němci měli přiděleny tři župy, jež by měly blíže nespécifikovanou autonomii. Až do roku 1940 Edvard Beneš počítal s účastí německých sociálních demokratů jak v československé exilové vládě, tak ve Státní radě, jež byla poradním orgánem prezidenta a zároveň pomocným kontrolním orgánem Prozatímního státního zřízení ČSR v zahraničí. Byl to do jisté míry kalkul, protože německý ministr v exilové vládě či německý člen Státní rady mohli pomoci Benešovi v očích Británie a Francie „oduznat“ mnichovský diktát. Pokud by došlo k tomuto začlenění vedoucích činitelů německých sociálních demokratů, nemuselo dojít k vyhnání: „Vláda s německou účastí by stěží mohla vysídlovat Němce. Německá účast na vládě jednoho ze států protihitlerovské koalice, jak o tom uvažoval Beneš, by byla kromě toho měla velký význam a byla by pomohla zabránit protiněmeckému (místo antifašistickému) zaměření bojových linií.“⁵⁴

Ještě v roce 1940 Beneš uvažoval o nominaci šesti německých sociálních demokratů do Státní rady, a dokonce chtěl dosadit do funkce místopředsedy téhož orgánu Siegfrieda Tauba, jenž byl v letech 1929–1938 místopředsedou Poslanecké sněmovny československého parlamentu. Účelovost těchto připravovaných nominací byla zřetelná: „Roku 1940 sloužilo demonstrativní uznání československé státní příslušnosti sudetských Němců žijících ve Velké Británii Benešovi jako zbraň v boji o právní kontinuitu. Roku 1945 se však právě okolnost, že hitlerovské zákonodárství Němcům v Čechách, na Moravě a ve Slezsku poskytlo německou státní příslušnost, měla stát páteří celé vysídlovací akce.“⁵⁵ Když Beneš požadoval po spojeneckých vládách nulitu Mnichovské dohody, tak mu němečtí sociální demokraté byli dobří. Jakmile však obrátil a potřeboval „vylikvidovat“ německou populaci na území předmnichovské republiky, neváhal s nevyšším cynismem zbavit německé obyvatele jejich občanství. To v té době až příliš často znamenalo ohrožení života. *Dekret č. 33 / 1945 Sb. o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské* učinil z populace obou těchto etnik psance. Tento dekret považoval za delikt samotnou národnostní příslušnost.

53 BRANDES, Detlef: *Cesta k vyhnání 1938–1945. Plány a rozhodnutí o „transferu“ Němců z Československa a Polska*. Prostor, Praha 2002, s. 24–25.

54 BRÜGEL, Johann Wolfgang: *Češi a Němci 1939–1946*. Academia, Praha 2008, s. 27.

55 Tamtéž, s. 35.

Krajní oportunismus dovedl Beneše nejprve k respektování nutnosti zastoupení sudetských Němců ve Státní radě v obavách, že protiněmečtí Spojenci budou chtít obnovit Československo v pomnichovských hranicích. Poté však otočil, českoslovenští Němci jako celek měli pykat za nacistický teror v protektorátu zcela paušálně bez ohledu na to, zda byli, či nebyli nacionálními socialisty. To, že Beneš preferoval politiku vyhlazování a teroru, dokládá také jeho vyjadřování. Ve zprávě do Prahy z 18. listopadu 1940, nalezené až v roce 1966, Beneš dokonce pléduje za „nutnost českého Lebensraumu“, byť to bylo vysloveno s jistou nadsázkou. Nezapomínejme, že v témže roce byl 21. července vydán dekret prezidenta o ustavení Státní rady jako poradního sboru Prozatímního státního zřízení ČSR v zahraničí a 23. července 1940 uznal oficiálně Winston Churchill v Dolní sněmovně britského parlamentu prozatímní československou vládu.

Je třeba zdůraznit, že existovaly protestní hlasy proti většinové vůli exilové vlády. Z českých exulantů soustředěných kolem Beneše patřil k nemnoha kritikům vysídlení i předseda Státní rady (v letech 1940–1941), sociální demokrat Rudolf Bechyně. Historik Detlef Brandes cituje v knize *Cesta k vyhnání* Bechyněho výrok: „Choďte po špičkách a s kloboukem v ruce a uctivě mlčte, abyste v českém mučedníkovi neprobudil mstitele.“⁵⁶ V době britského exilu byl výrazným kritikem vysídlení také komunista Ludwig Freund, který v článku z roku 1942 *Atlantik Charta und sudetendeutsche Mitbestimmung*⁵⁷ kritizoval vyhnání Němců z lidskoprávního hlediska. O něco později se ovšem týž politik už jako Ludvík Frejka (jméno si nechal čečizovat) zcela podřídil komunistické linii.

V této souvislosti je třeba zmínit nesouhlasné hlasy z řad britské intelektuální elity. Jedním z nich byla kritika uveřejněná pod názvem *Back to Minority Problems* v týdeníku *The Spectator* 19. září 1941: „Uvnitř spravedlivého a svobodného politického řádu mohou v přátelství pospolu žít příslušníci různých národů [...] veškerý duch československé demokracie je vybudován na opačném základě [...] pro existenci a uznání lidských práv a povinností jsou zásadně irrelevantní rasové a národnostní rozdíly.“⁵⁸

Mezi kritiky vysídlení z řad československých Němců byla především skupina Josefa Zinnera, tedy frakce německých sociálních demokratů, která se názorově rozešla s Wenzelem Jakschem. Tato skupina zcela odmítala nacionální ráz vysídlení a věcně správně interpretovala sociální a ekonomické důvody vzniku nacionálního socialismu. Veřejně tak učinila na plenárním zasedání sudetoněmeckých sociálních demokratů na podzim roku 1941 v Londýně. Odmítala jakékoli vysídlování prezentované jako údajný nástroj obnovy demokratických poměrů. Později ale Zinner svůj postoj k vysídlování revidoval, ačkoli zároveň odmítal kolektivní vinu.

56 BRANDES, Detlef: *Cesta k vyhnání 1938–1945. Plány a rozhodnutí o „transferu“ Němců z Československa a Polska*. Prostor, Praha 2002, s. 33–35.

57 FREUND, Ludwig: *Atlantic Charta und Sudetendeutsche Mitbestimmung*, in: *Einheit*, 29. 8. 1942.

58 BRÜGEL, Johann Wolfgang: *Češi a Němci 1939–1946*. Academia, Praha 2008, s. 365.

V témže roce na sjezdu *Treugemeinschaft* načrtl Wenzel Jaksch model uspořádání poválečné republiky. Souhrnně řečeno, bylo to rozdělení území podle národnostních měřítek, což byl model, který nevyhovoval ani Benešovi, ani jeho kritikům.

Na druhé straně barikády vedle Edvarda Beneše aktivně působil ve prospěch „vylikvidování“ Němců jeho hlavní ideolog v oblasti zahraniční politiky⁵⁹ člen Společnosti pro kulturní sblížení se SSSR a poválečný ministr zahraničního obchodu Hubert Ripka. Patřil k té skupině zformované kolem Beneše, jejíž členové požadovali důslednou národní homogennost, jinými slovy prosazovali nucenou čechizaci národních menšin a likvidaci německé minority.

Rok 1943 znamenal ve vývoji plánovaného vyhnání zásadní předěl, který souvisel se změnou kurzu v Sovětském svazu. Z původního sovětského „boje proti fašismu“ se stala „velká vlastenecká válka“. Terčem ideologické nenávisti tak už nebyl nacionální socialismus, ale stal se jím německý národ jako takový. Sovětský svaz chtěl figurovat na mezinárodním fóru jako velmoc, která porazila „fašismus“ (tento pojem ovšem zahrnoval v komunistické hantýrce i kapitalistický svět). Byla tu totiž do očí bijící podobnost mezi nacionálním socialismem Německa a internacionálním socialismem Sovětského svazu, zpečetěné nedávno uzavřenou smlouvou mezi ministry zahraničí obou totalitních režimů. Změnou strategie a nasazením masky vlastenectví sledovali komunisté ve všech zájmových zemích jedno jediné: spočinout po dobrém či po zlém v soudružské (pro nekomunisty smrtící) náruči Sovětského svazu. Dosud neutrální komunisté se v otázce vysídlení stali předními bojovníky za vyhnání Němců, podle momentální taktické potřeby si navlékli národoveckou a vlasteneckou masku, jejich skutečnou vlastní však byla Moskva s totalitní marxisticko-leninskou ideologií.

V tomto tematickém úseku je rovněž namístě připomenout rozhovory Edvarda Beneše se spisovatelem, historikem a politikem Montague Comptonem Mackenzie, prvním Benešovým životopiscem. Součástí biografie jsou rozhovory s Benešem, zachycené těsnopisem. K počáteční schůzce mezi Mackenzie a Benešem došlo v červenci 1943. K dalšímu setkání pak v květnu 1944. Jednotlivé rozhovory bohužel nejsou v knize datovány, ale zdá se, probíhaly od května roku 1944. Rozhovory jsou řazeny tematicky. Našeho tématu, tedy proměn názorů na otázku, co s Němci v obnoveném státě, se týkají strany 427–430. Dost málo na to, že sama kniha má 513 stran. Na Mackenzieho dotaz ohledně loajálnosti sudetských Němců k Československé republice Beneš odpovídá: „V době, kdy Hitler nabýval moci v Německu, podporovaly již asi – a to nepřeháním – dvě třetiny německého obyvatelstva Československou republiku a zřejmě si nepřály ji kdy opustit.“⁶⁰ Když se Mackenzie ptá Beneše, jak otázku existence Němců v obnoveném státě vyřešit

59 Viz např. RIPKA, Hubert: *S Východem a Západem*. Nákladem „Čechoslováka“, Londýn 1944 (anglicky *East and West*. Lincoln-Prager; London 1944).

60 MACKENZIE, Compton: *Dr. Beneš*. Družstevní práce, Praha 1947, s. 428.

prakticky, ten odpovídá: „Přiznávám, že nevěřím v myšlenku převýchovy Němců. Až budou Němci poraženi, budou sami sebe velmi litovat a nikdo z nich asi nebude chtít jít hned zase do války, avšak myšlenka rasové svrchovanosti je v každém Němci tak hluboko zakořeněna, že se bude musit narodit a zemřít několik generací, než se podaří tento názor vyhladit, a pokud tato víra o svrchovanosti německé rasy žije, budou Němci uvažovat o nové válce, aby svoji svrchovanost prokázali.“⁶¹ Už sama Benešova frazeologie ukazuje jeho sklon k stereotypičnosti a předsudečnosti. Ale je velmi užitečné si přečíst rozhovory skotského intelektuála s prozatímním exilovým prezidentem. Edvard Beneš v rozhovoru uvádí, že od mládí – byť s výhradami – tíhl ke komunismu: „Zatím, co jsem sympatisoval s vyšším mravním pojetím ruského komunismu, nemohl jsem vždy přijímat metody, jimiž byl uplatňován. Vím, že konečný cíl komunismu je humanitní a že v teorii odsuzuje vykořisťování mezi jednotlivci. Marxovská teorie snad zavrhuje duchovní pojetí života; nemůže se však, po mém názoru, ubránit duchovním prvkům obsažených v její vlastní víře a z nich plynoucím důsledkům.“⁶²

Československo-sovětská smlouva z 12. prosince 1943

Postoj Beneše a jeho spolupracovníků k poválečnému uspořádání vztahu obnoveného státu se sudetskými Němci se vyvíjel pod tlakem měnící se situace na válečném a politickém poli, přičemž důležitým průběžně působícím faktorem byl jimi produkován „český nacionalismus“. Ještě horším ideovým a politickým směřováním byla Benešem deklarovaná víra v proměnu Sovětského svazu v netotalitní stát. Hmatatelným důkazem je ostudná smlouva se Sovětským svazem.⁶³

Byl to Edvard Beneš, kdo od roku 1943 postupoval podle kremelských not. Tato role patří mezi nejtemnější epizody českých soudobých dějin. Beneš se stal loutkou Stalina. Tím, že neodpovědně a avanturisticky uzavřel smlouvu s totalitním státem, který mimo jiné zločiny vyvražďoval celé populace nejen uvnitř sovětského impéria, ale hojně i mimo ně, legitimizoval Sovětský svaz. Československo-sovětská smlouva, uzavřená 12. prosince 1943, se stala osudnější, než byl tzv. mnichovský diktát, jejím důsledkem byla masivní sovětizace československého státu a společnosti. Tato smlouva, prodloužená v roce 1963 státem již zcela ovládaným komunisty, hrála klíčovou roli nejen ve čtyřicátých letech, ale i v celé druhé polovině 20. století.

Výstižně tuto situaci popisuje již citovaný historik Brügel: „Komunisté v hávu nejlepších vlastenců a českých ultranacionalistů nesledovali rozdmýcháváním bezuzdné nenávisti vůči Němcům nic jiného než své vlastní stranické cíle – totiž roze-

61 Tamtéž, s. 429.

62 Tamtéž, s. 394.

63 Vše podstatné k okolnostem a důsledkům přijetí smlouvy viz KALVODA, Josef: *Sovětizace Československa – příčiny a důsledky*, sv. 1, s. 179–228; viz též referáty ze semináře pořádaného Ústavem pro studium totalitních režimů *Československo-sovětská smlouva 1943* v časopise *Securitas imperii* (2024, č. 44).

vřít mezi Němci a Čechy zdánlivě nepřekonatelnou propast, a tak připoutat Československo k Moskvě.⁶⁴ Toto rozeštvávání mělo ovšem rovněž rozměr ekonomický: „V případě Československa se s vysídlením pojila další úvaha: jestliže bude země násilně zbavena svého německého obyvatelstva, jež hrálo nejdůležitější roli v průmyslu celé země, bude zasažen její životně důležitý nerv; a pokud bude ekonomicky významně oslabena, bude o to víc odkázána na pomoc Sovětského svazu.“⁶⁵

Podepsáním *Smlouvy o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci mezi Československou republikou a Svazem sovětských socialistických republik* z 12. prosince 1943 se budoucí Československá republika bez jakéhokoli nátlaku ze strany Sovětského svazu a zcela dobrovolně včlenila mezi budoucí sovětské kolonie. V rozhlasovém projevu z Londýna Beneš bezostyšně tvrdil, že „speciálně Sovětský svaz plně respektuje neodvislost menších národů a států, že si přeje silného Československa, silného Polska, silné Jugoslávie a ovšem i samostatného Rakouska, Rumunska, Bulharska, Maďarska i Finska“.⁶⁶ Beneš tuto smlouvu, která poškozovala Československo, sám sjednal a ratifikoval. Ačkoli má článek 1 deklaratorní charakter, přesto se jeho vyzněním zasnoubila malá země s agresivní velmocí. Sjednotit se „v politice trvalého přátelství“⁶⁷ s čekistickým státem znamenalo dobrovolně přijmout jeho politickou linii jako závaznou. Ze znění článků 2 i 3 smlouvy je sice patrné, že smlouva byla uzavřena v době, kdy hlavním a zatím společným nepřítelem obou kontrahentů byla Velkoněmecká říše, nicméně už článek 5 budoucí Československo zavazuje (uvádím zde jen Československo, protože z mocenské asymetrie Československo versus Sovětský svaz bylo jasné, že Sověti nemusí a nebudou brát smlouvu tak vážně, jak vážně ji musí brát nepatrný státeček) „neuzavírati žádného spojenectví a neúčastniti se žádné koalice, namířených proti druhé Vysoké smluvní straně“.⁶⁸ Je jasné, že tímto smluvním aktem se Československo oddělilo od Západu a Sovětský svaz získal o jednoho vazala více.

Exilový prozatímní prezident Beneš, který byl zběhlý v politické taktice i diplomacii, způsobil svou neznalostí (nebo vědomým zavíráním očí před realitou) povahy Sovětského svazu a politickou nezodpovědností československému státu nedozírné politické škody, ztrátu územní celistvosti (Podkarpatská Rus) a ztrátu státní suverenity. Za československou „republiku“ se posléze celá desetiletí vládlo v Kremlu a Československo se stalo hospodářsky plně závislým na Sovětském svazu. Nikoli náhodou závěrem svého proslovu Beneš přisoudil budoucí třetí republice občanskou válku: „Na konci války bude u nás doma veliká lidová revoluční vojna

64 BRÜGEL, Johann Wolfgang: *Češi a Němci 1939–1946*. Academia, Praha 2008, s. 77.

65 Tamtéž, s. 84.

66 BENEŠ, Edvard: Z Moskvy – po podpisu sovětsko-československé smlouvy, in: Tentýž: *Šest let exilu a druhé světové války. Řeči, projevy a dokumenty*. Týdeník „Čechoslovák“, Londýn 1945, s. 143

67 Smlouva o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci mezi Československou republikou a Svazem sovětských socialistických republik. In: KALVODA, Josef: *Sověťizace Československa*. sv. 1, Nakladatelství Dílo, Kladno 2022, s. 524.

68 Tamtéž, s. 525.

proti násilníkům, která definitivně musí zlomit a vyhubit všechny fašism a nacism cizí a domácí.⁶⁹

Jaká „revoluční vojna“ se mohla vést ve stavu míru po skončení války? Myslel tím Beneš válku lokální, na teritoriu osvobozeném od okupace, tedy válku na způsob války občanské? Následná skutečnost byla tragická. Šlo o jednostranný akt genocidy jednoho etnika a zároveň šlo o občanskou válku *sui generis*. Nešlo o to zlomit nacisty, ale paušálně zničit etnikum československých Němců, kteří byli neprávem ztotožněni s nositeli nacionálněsocialistické ideologie. To posloužilo i Sovětskému svazu. Beneš šířil za Kreml proruskou propagandu, když se vysmíval v rozhlasovém projevu obavám ze „zavedení komunistického režimu u nás“.⁷⁰ Ten už byl svým způsobem instalován ve zcela zřetelné, byť dočasné „latentní“ podobě ve třetí republice.

Zákon č. 115/1946 Sb. aneb retroaktivní přeměna občana v partyzána

To, že Československá republika mezi květnem 1945 a únorem 1948 nebyla ani v nejmenším právním státem, dokládá mimo jiné zákon č. 115 z roku 1946.

Zbavit paušálně sudetské Němce všech práv, od majetkových až po právo být chráněn před nezákonným násilím, bylo nejen zásadní a neodpustitelnou chybou politickou, ale v mnoha případech i vinou kriminální. Proto je *Zákon č. 115 / 1946 Sb., o právnosti jednání souvisejících s bojem o znovunabytí svobody Čechů a Slováků* z 8. května 1946 součástí „příběhu“ vyhnání sudetských Němců, ač jím nebyli postiženi jenom oni. Touto právní normou byly exkulповány všechny činy, jež by byly trestné, kdyby nebylo tohoto zákona. Období beztrestnosti trvalo od 30. září 1938 až do 28. října 1945. Šlo o amnestijní zákon. Tento zákon byl přelomový, protože plošně dekriminalizoval kriminální činy. Vytvořil tak nebezpečný precedens instrumentalizace, ne-li suspenze práva, respektive podřízení práva politickým rozhodnutím. Tímto právním aktem se uzákonila v Československu nezákonnost, která se měla stát po dalších 43 let pravidlem.

Zákonu č. 115 / 1946 Sb. předcházelo usnesení předsednictva vlády z 6. prosince 1945, z něhož vyplývá nutnost vypracovat návrh amnestie týkající se trestných činů spáchaných v době od 30. září 1938 do 28. října 1945. Vypracováním byl pověřen ministr spravedlnosti, právník Prokop Drtina. Poté následovala schůze (v pořadí druhé) československé vlády Národní fronty z 19. prosince 1945. V zápisu schůze se konstatuje, že místopředseda československé vlády Klement Gottwald zpochybnil amnestii s tím, „že některé policejní úřady a státní zastupitelství stíhají Čechy a Slováky, kteří učinili udání na jiné osoby, o nichž se důvodně domnívali,

69 BENEŠ, Edvard: Z Moskvy – po podpisu sovětsko-československé smlouvy. In: BENEŠ, Edvard: *Šest let exilu a druhé světové války. Řeči, projevy a dokumenty*. Týdeník „Čechoslovák“, Londýn 1945, s. 145.

70 BENEŠ, Edvard: Budujme svůj nový stát v klidu a ve spolupráci všeho lidu! – Vánoční poselství z r. 1944. In: BENEŠ, Edvard: *Šest let exilu a druhé světové války. Řeči, projevy a dokumenty*. Týdeník „Čechoslovák“, Londýn 1945, s. 155.

že jsou zrádci nebo lumpy. V jiných případech se stíhají Češi a Slováci, poněvadž v době národně-osvobozeneckých bojů zakročili proti Němcům, Maďarům a zrádcům. Věc dopadne pak tak, že někdo za to, že 5. května střílel na Němce, má být ještě žalován. Dále pochybuje řečník o účelnosti časového omezení amnestie do 28. října 1945. Postižené osoby se ohrazují proti tomu, že za něco, co nemůže být nikdy považováno za trestný čin a je vlastně činem vlasteneckým a často i hrdiným, mají být amnestovány.⁷¹

Prokop Drtina hájil metodu amnestie proto, že je „nejrychlejší“. Ministr Václav Kopecký požadoval „vydání zákona na ochranu lidí, kteří se zúčastnili osvobozovacího boje“.⁷² Usnesení vlády pověřilo ministra spravedlnosti, aby „s největším urychlením vypracoval návrh zákona o ochraně osob, které v době národně-osvobozeneckého boje vykonaly činy v zájmu tohoto boje, jež by se při strohém výkladu zákona mohly subsumovat pod skutkové podstaty některých trestních činů“.⁷³ Jinými slovy, komunisté Klement Gottwald a Václav Kopecký dosáhli svého, byť jim oponoval místopředseda Demokratické strany a státní tajemník na ministerstvu zahraničního obchodu Ján Lichner.

Zákonu č. 115 / 1946 Sb. věnuje stejnojmennou kapitolu ve své publikaci *Na soudu národa* Prokop Drtina. Zdůvodnění zákona je opravdu pozoruhodné, a proto je zde na místě uvést vstupní dva odstavce *in extenso*:

„V debatě mnohokrát byla řeč o zákoně ze dne 8. V. 1946 č. 115 / 46 týkajícím se právnosti jednání souvisejících s bojem o znovunabytí svobody Čechů a Slováků, a v souvislosti s tím byla vznášena otázka, zda jsou u nás chráněni neohrožení bojovníci našeho národního boje či slabošští přísluhovači německého režimu.

Nelze přehlížet, že při strohém výkladu právního řádu předválečného by jednání partyzánů a ostatních bojovníků, které bylo zaměřeno k osvobozovacímu boji, nebylo lze ve většině případů považovat za beztrestné. Aby partyzánům bylo lze přiznat charakter vojenských jednotek a podle mezinárodního práva beztrestnost, bylo by třeba, aby byli podrobeni velení osoby odpovědné za podřízení, aby byli opatřeni z dálky viditelnými odznaky, aby nosili otevřeně zbraně a aby jejich způsob vedení války odpovídal zákonům a obyčejům války. Z povahy věci je přirozené, že tyto předpoklady nemohly být splněny, takže by partyzáni byli plně trestně odpovídali za usmrcení nepřítele v boji, za náhlé soudy, za rekvizice, a to podle obecních ustanovení trestních zákonů. To by ovšem bylo duchu a citům našeho společného boje úplně protismyslné a bylo by to i vůči statečným a odvážným vlastencům nespravedlivé.“⁷⁴

71 ARBURG, Adrian von – STANĚK, Tomáš (eds.). *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Dokumenty z českých archivů*. Díl II, svazek 3. *Akty hromadného násilí v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Zdeněk Susa, Horoměřice 2010, s. 59–60.

72 Tamtéž, s. 60.

73 Tamtéž, s. 60.

74 DRTINA, Prokop: *Na soudu národa. Tři projevy ministra spravedlnosti dr. Prokopa Drtiny o činnosti mimořádných lidových soudů a národního soudu*. Nákladem Ministerstva spravedlnosti, Praha 1947, s. 53.

Je pozoruhodné, že ministr spravedlnosti přizpůsobil zákon krajně účelově a manipulativně dobovým souvislostem, aniž by si připustil, že pachatelé trestného činu jsou podřízeni jurisdikci státu, v němž bydlí či v němž byl čin spáchán. To, co je, či není spravedlivé, lze posuzovat na půdě práva, nikoli zákon ohýbat směrem k dobovým představám o spravedlnosti. Vztah práva a spravedlnosti je v právní teorii chápán velmi různorodě, ba dokonce rozporuplně, což lze připomenout konkrétním a zároveň příznačně typickým srovnáním. Významný teoretik práva, rakouský právník Hans Kelsen, ve své *Ryzí nauce právní* vyslovil názor, že spravedlnost nepatří do oblasti práva, dokonce že „spravedlnost je iracionální ideál“.⁷⁵ A naopak, podle dalšího významného teoretika práva, německého právníka Gustava Radbrucha, je právo „vůle ke spravedlnosti“.⁷⁶

Otázka, zda spravedlnost stojí mimo sféru práva, nebo je naopak jejím ohniskem, nemůže být jednoznačně zodpovězena, nicméně spravedlnost vždy nějakou formou s právem souvisí: „V čem tedy spočívá komplicita práva a spravedlnosti? Jakkoli může být právo ve své dobové formě od spravedlnosti odděleno, vždycy je jako latentní prvek přítomno v každé formě práva. Sebecyničtější právo je uplatňováno na pozadí spravedlnosti jako legitimizující síly.“⁷⁷ Rozhodně však není přípustné v právním státě, k němuž měla třetí československá republika hodně daleko, odvozovat tvorbu zákona z naprosto libovolné či spíše svévolné představy spravedlnosti. V této souvislosti lze dát za pravdu Hansi Kelsenovi.

Pozoruhodný je ovšem také Drtinův pokus přisoudit partyzánům „charakter vojenských jednotek“, ačkoli nic není protikladnější vojenským jednotkám než subverzivní partyzánská činnost. Drtina ovšem nemohl číst analýzu moderního vojenství od německého právního teoretika a politického filosofa Carla Schmitta v knize *Teorie partyzána*. Právě Drtinovo ztotožnění vojáka a partyzána je však více než charakteristické. Podle Schmitta vojáka definuje navenek uniforma, „která je něčím víc než jen služebním oděvem, protože demonstruje určitou vládu nad veřejností, a zároveň s uniformou je otevřeně a demonstrativně nošena zbraň. Neprátelský voják v uniformě je vlastním palebním cílem moderního partyzána.“⁷⁸ Drtinův „partyzán je neregulérní bojovník“, je jakýmsi dědicem guerill 19. století, které se vyznačovaly „nejúděsnější krutostí“.⁷⁹ Nakolik ministr spravedlnosti popřel koncept právního státu svou vlastní činností, ukazuje rovněž jiný jeho pamfletický produkt: publikace *My a Němci. Dějinný úkol strany národně socialistické při vystěhování Němců z Československa*, jejímž spoluautorem byl novinář Ivan Herben, stejně jako Drtina člen národně socialistické strany.⁸⁰

75 KELSEN, Hans: *Ryzí nauka právní: Metoda a základní pojmy*, in: Týž: *O státu, právu a demokracii. Výběr prací z let 1914–1938*. Wolters Kluwer, Praha 2015, s. 13.

76 RADBRUCH, Gustav: *Pět minut právní filozofie*, in: Týž: *O napětí mezi účely práva*. Wolters Kluwer, Praha 2012, s. 117.

77 JANATA, Michal: *Nezavřítelnost spravedlnosti*. Sociologické nakladatelství – Malvern 2020, s. 93.

78 SCHMITT, Carl: *Teorie partyzána*. OIKOYMENH, Praha 2008, s. 20.

79 Tamtéž, s. 13.

80 DRTINA, Prokop – HERBEN, Ivan: *My a Němci. Dějinný úkol strany národně socialistické při vystěho-*

Drtinovo až groteskní úsilí vytvořit mimikry, jež sestávalo z partyzánského vnitřku a vojenského vnějšku, je paradigmatické.

Ve výše citované kapitole své publikace *Na soudu národa* se Drtina svěřuje čtenářům takto: „Uvažovalo se již v roce 1945 v ministerstvu spravedlnosti o tom, přiznati jednání povahy shora zmíněné beztrestnost.“⁸¹ Tato formulace předjala charakter zákona č. 115. Už v této fázi bylo zřejmé, jak se opatření na dekriminlizaci trestních činů budou vyvíjet. Nešlo ani tak o zjevnou retroaktivitu, ale vůbec o způsob hierarchizace: politická – a toto adjektivum zdůrazňuji – moc byla nadřazena zákonům. V právním státě ale platí zcela principiálně *Nulla potentia supra leges esse debet* – žádná moc nesmí stát nad zákony. V tomto zákoně však politické rozhodnutí stojí nejen nad zákonem, ale hlavně proti zákonu. Ministerstvo nejprve počítalo s „pouhou“ amnestií. Vláda (sic!) se však dne 20. prosince 1945 rozhodla, že nepůjde cestou amnestie, ale místo toho uložila ministerstvu spravedlnosti, aby připravilo osnovu zákona.

Prokop Drtina tuto přípravu ve své stati v souboru projevů *Na soudu národa* popisuje: „Ministerstvo spravedlnosti připravilo osnovu zákona o beztrestnosti jednání, souvisejících s osvobozovacím bojem, podle které ti, kdo se v době od 5. května 1945 do 9. července dopustili v souvislosti s bojem o osvobození českého a slovenského národa spáchané v revoluční době ke škodě nepřátel národa nebo osob, které důvodně za takové pokládali, jednání, které podle platných předpisů zakládala skutkovou podstatu soudně trestného činu, nebyli pro tento čin trestni.“⁸²

Revoluční období mělo trvat od 5. května 1945 do 9. července 1945. Všechna už započatá trestní řízení musela být zneplatněna, což znamenalo v právní rovině znevěrohodnění justiční soustavy. Na jednání předsednictva vlády 4. ledna 1946 bylo dohodnuto, že revoluční doba bude prodloužena až do 28. října 1945, tedy k datu, ke kterému zahájilo svoji činnost Prozatímní Národní shromáždění, které potvrdilo Edvarda Beneše v úřadě prezidenta republiky. Toto datum bylo vybráno velmi takticky, neboť aktem zahájení činnosti parlamentu se třetí republika na první pohled stala standardní parlamentní republikou.

Vydaný zákon vyniká krátkostí svého znění a nápadnou absencí definice „jednání, k němuž došlo v době od 30. září 1938 do 28. října 1945 a jehož účelem bylo přispět k boji o znovunabytí svobody Čechů a Slováků nebo které směřovalo ke

vání Němců z Československa. Melantrich, Praha 1945, s. 13: „Po tom všem, co se v této zemi stalo od 15. března a co vytrpěl český lid, nemůžeme se již vrátit k Masarykově politice, kterou jsme vůči Němcům poctivě dělali mezi rokem 1918 a 1938. To žádá právě humanita, abychom se k takové politice nevraceli. Humanita si žádá spravedlnost. A spravedlnost žádá, aby Němci byli tak tvrdě potrestáni, jak ohromná je jejich vina. Za Hitlera, Himmlera, Henleina i Franka je odpověden celý německý národ a celý musí nést trest za zločiny, jichž se dopustil. Každý z nás by musel pokládat za nehumanitní, nelidské, kdyby Němci svému totálnímu potrestání unikli.“

81 DRTINA, Prokop: *Na soudu národa. Tři projevy ministra spravedlnosti dr. Prokopa Drtiny o činnosti mimořádných lidových soudů a národního soudu*. Nákladem Ministerstva spravedlnosti, Praha 1947 s. 53.

82 Tamtéž, s. 54.

spravedlivé odplatě za činy okupantů nebo jejich pomahačů, není bezprávné ani tehdy, bylo-li by jinak podle platných předpisů trestné“.⁸³ Vágnost § 1 znemožnila všem pověřeným osobám, které tento zákon aplikovaly v praxi, stíhat zločiny násilné i majetkové povahy. Stát tak široce otevřel náruč všem zločincům, kteří na sebe dokázali vzít mimikry bojovníka za svobodu. Místo definice „bojovníka za svobodu“ nabídl zákon další rozšíření, jež ve své stati ministr spravedlnosti komentuje: „Beztrestnost se měla vztahovat jen na činy spáchané z důvodů osvobozovacích bojů, ale měla se zvolit taková formulace, aby ustanovení o beztrestnosti se vztahovalo i na případy, které byly výrazem nepřátelství proti těm, kdo se stavěli proti českému a slovenskému národu či státu.“⁸⁴

Zákon číslo 115 se stal paradigmatem zákonů, jež měly hybridní povahu právního textu a politického pamfletu. Tyto zákony vytvářely profil komunistické justice od roku 1948 až do roku 1989. Nucené vysídlení pak v takové právní či spíše bezprávní atmosféře ztrácelo na pozadí pamfletických zákonů charakter excesu – excesivní se stalo normou.

***Fait accompli* jako strategie nuceného vysídlení**

Chceme-li pochopit pofiderní vítězství Edvarda Beneše při dosažení cíle nuceného vysídlení Němců, je třeba si uvědomit, že jádrem jeho úspěchu byla strategie *fait accompli*. Ještě před začátkem postupimské konference, jež se konala od 17. července do 2. srpna 1945, postarala se vláda i „lid“ o to, aby co nejvíce Němců bylo nuceně vysídleno nebo jinak „vylikvidováno“. V agendě Postupimi nebyla otázka vysídlení Němců středobodem. Rozhodně se však stala Stalinovým vítězstvím, zatímco západní mocnosti, tedy Spojené státy a Velká Británie, pokud šlo o vliv na země střední a jihovýchodní Evropy, byly v defenzívě. Pro účely tohoto textu je však důležité, že konference vyslovila souhlas s nuceným vysídlením Němců ze zemí střední a jihovýchodní Evropy do Německa. Československá strategie postavit západní mocnosti před hotovou věc, tedy před již uskutečněnou fázi tzv. divokého odsunu, tj. násilného a velmi brutálního vysídlení a terorizování československých Němců, byla úspěšná.

Se strategií *fait accompli* souvisela politická báčorka o posvěcení tohoto „odstranění menšiny“⁸⁵ západními Spojenci. Ti už sice nebyli našimi spojenci, těmi se pro Beneše a celou jeho politickou svitu stal primárně Sovětský svaz, ale přesto chtěl Beneš alespoň zachovat dekorum. „Vyčištění“ československého území od

83 <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1946-115>

84 DRTINA, Prokop: *Na soudu národa. Tři projevy ministra spravedlnosti dr. Prokopa Drtiny o činnosti mimořádných lidových soudů a národního soudu*, s. 54.

85 Historik Milan CHURAŇ ve své knize *Postupim a Československo. Mýtus a skutečnost* (Nakladatelství Libri, Praha, 2001) cituje ředitele Studijního oddělení MZV v Londýně Jaroslava Císaře, že německou otázku nelze řešit „ani ponecháním menšinové ochrany, ani jejím odnětím“ a že řešení je třeba „hledat v odstranění problému odstraněním jeho příčiny, tj. odstraněním menšiny“.

Němců nebylo jednorázovým aktem násilí a bezpráví, ale dovršením téhož v nových podmínkách, jak to skvěle napsal Milan Churaň: „Bez porážky nacistického Německa ve druhé světové válce by k němu samozřejmě nemohlo dojít, ale válka nebyla příčinou vysídlení Němců, nýbrž ‚jedinečnou historickou příležitostí‘ k etnické čistce (k radikálnímu očištění...od německého živlu), jejímž cílem bylo vytvořit národní ‚slovanský‘ stát.“⁸⁶ Churaňova zmíněná kniha jako celek je velice minuciózní a věcnou analýzou povahy Postupimské konference a širšího kontextu. Nejdůležitější jsou ty pasáže knihy, které zdůrazňují obsah dvou článků týkajících se vysídlení Němců ve dvou přijatých konferenčních dokumentech včetně toho, že nešlo o mezinárodní úmluvu, a převrácení dosavadní československé interpretace Postupimi. Churaňova optika je hlediskem historika, který si je vědom, že „v Postupimi se nečinila právní, ale politická rozhodnutí“.⁸⁷ Pro politickou garnituru třetí republiky měla být Postupim mezinárodní exkulpací již dosaženého počtu vysídlených.

Zahraničněpolitický kontext vysídlení

Ačkoli Edvard Beneš využíval pohostinnosti britské vlády, lišily se jeho politické vize – nejen ve věci sudetských Němců – od představ Velké Británie. Odpůrcem nuceného vysídlení byl ministr zahraničních věcí Anthony Eden, který ve svém memorandu Benešovi považoval transfer obyvatelstva za mamutí podnik, který je poznamenán násilím páchaným na německé menšinu. Už v roce 1942 bylo patrné, že britská vláda je velmi zdrženlivá vůči transferům, a proto si nechávala otevřená vrátka pro všechny možné varianty této otázky. Nejvíce se obávala, že by v případě náznaku souhlasu s Benešovými vizemi mohl tento exilový prozatímní prezident na mezinárodní politické scéně předstírat, že má souhlas všech Spojenců.

Velká Británie byla ve velmi choulostivé situaci, neboť zde byl stále zřetelnější příklon Beneše k Sovětskému svazu, který naopak měl zájem transfer podporovat. Jinými slovy, malý „přepravce“ Beneš se inspiroval od velkého Stalina. Souhlas Sovětského svazu byl samozřejmě funkcí postupného vstřebávání nadcházející československé republiky totalitární mocí. Historik Brügel postihuje tuto situaci ve své knize velmi trefně: „Do popředí se dostaly obavy, že činěním ústupků českému nacionalismu by sovětská politika mohla v boji o přízeň průměrného Čecha vymánevrot ze hry západní Spojence, v těchto věcech pochopitelně zdrženlivější.“⁸⁸

Postupným odklonem od západních Spojenců se zahraničněpolitické souvislosti vysídlení redukovat na působení Sovětského svazu. Poté, co byl suspendován nacionálněsocialistický protektorát, nabývalo vysídlení konkrétních rysů. Nemírná brutalita pogromů Rudé armády i československé armády i paramilitárních sesku-

86 CHURAŇ, Milan: *Postupim a Československo. Mýtus a skutečnost*, s. 37.

87 Tamtéž, s. 77.

88 BRÜGEL, Johann Wolfgang: *Češi a Němci 1939–1946*. Academia, Praha 2008, s. 212.

pení, jako byly Revoluční gardy, byla doprovázena eskalující rétorikou komunistů, za nimiž nijak nezaostávali národní socialisté, ale i někteří další představitelé takzvaně demokratických stran. Oficiálním rozpuštěním Revolučních gard dne 6. června 1945 samozřejmě násilnosti, masové krádeže majetku i další zločiny spáchaných na československých Němcích neztratily nic z agresivní dynamiky.⁸⁹

Důsledky vyhnání

Ačkoli česká literatura o vysídlení Němců je poměrně početná, od vydání základní práce k tomuto tématu, knihy *Odsun Němců z Československa 1945–1947* od Tomáše Staňky,⁹⁰ se dosud nevěnovala monograficky pozornost tématu důsledků vyhnání sudetských Němců.

Stručná typologie by mohla vypadat třeba následovně. Zprvé, vyhnání způsobilo škodu nejen společenskou, ale i právní. Nešlo jen o vyhnání, mnohdy velmi brutální zejména ve fázi „divokého odsunu“, ale i o férové soudy a jiné druhy násilí a zabíjení, o hromadné vyvlastňování majetku včetně nemovitostí. Zadruhé, nastolením etnicky homogenního státu vznikly Československu nedožrnné kulturní, sociální a ekonomické ztráty, které nebylo možné ničím nahradit. Zatřetí vysídlení německých obyvatel znamenalo radikální změnu geopoliticko-kulturní mapy, což se týkalo tzv. *deutsches Mehrheitsgebiet*, tedy území s většinně německým obyvatelstvem podle sčítání lidu z 1. prosince 1930 (šlo především o Ústecký a Karlovarský kraj).

Charakter těchto území popisuje první díl edice *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí*: „Typickým znakem těchto oblastí byla skutečnost, že tvořily místy až 100 km široký okrajový pás kolem jádra českých zemí, přičemž je ovšem nutné vynechat úsek mezi Břeclaví a Těšínskem, tedy v podstatě podél hranic se Slovenskem. Na čtyřech a dalších místech bylo toto většinně německé sídelní území přerušeno územními výběžky s převážně českým obyvatelstvem. V západních Čechách se jednalo o Chodsko v okolí Domažlic, ve východních Čechách o širší okolí Náchoda a úzký hraniční pás v podhůří Orlických hor a dále v jižních Čechách o území jihovýchodně od Třeboně (národnostní charakter obyvatel této oblasti, která zahrnovala i části Vitorazska, však byl sporný).“⁹¹

Šlo o původní obyvatelstvo, jehož domovské právo sahalo daleko do minulosti. Je třeba zdůraznit, že šlo o obyvatele, kteří byli usídlení v zemích bývalé Koruny české po staletí a že byli významnou součástí její historie. Z toho vyplývá, že ne-

89 ARBURG, Adrian von – STANĚK, Tomáš (eds.). *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Duben–srpen / září 1945: „Divoký odsun“ a počátky osídlování*. Zdeněk Susa, Středokluky 2011, s. 55.

90 STANĚK, Tomáš: *Odsun Němců z Československa 1945–1947*. Academia – Naše vojsko, Praha 1991.

91 ARBURG, von Adrian – KOVAŘÍK, David – MARŠÁLEK, Pavel – SPURNÝ, Matěj – STANĚK, Tomáš: *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Češi a Němci do roku 1945. Dokumenty z českých archivů*. Díl I. Úvod k edici. Zdeněk Susa, Středokluky, 2010, s. 31.

byli postiženi jen oni, ale i populace, která v zemi zůstala. Bylo zde příhraničí, jež zprostředkovávalo styk se sousedními státy, a vnitrozemí, převážně české, jež bylo chápáno velkou částí české populace jako správní, politické a kulturní těžiště.

Za čtvrté to byl environmentální a kulturní rozvrat sudetského území, jehož výstižným příkladem je dříve převážně německý Most (Brüx), jenž se stal sociální laboratoří, jak to popisuje v knize *Most do budoucnosti. Laboratoř socialistické modernity na severu Čech* historik Matěj Spurný: „Most, jehož měšťanské elity do roku 1945 tvořily v naprosté většině Němci, byl pochopitelně rovněž zásadně zasažen demografickými zvraty druhé poloviny čtyřicátých let. Ve městě tehdy smělo (či muselo) zůstat jen několik stovek Němců, většinou nutně potřebných horníků a specialistů s rodinami. Na celém mosteckém okrese tvoří v druhé polovině padesátých let čeští starousedlíci sotva čtvrtinu obyvatelstva, v samotném Mostě pravděpodobně ještě méně. Z vnitrozemí a ze Slovenska přicházejí převážně lidé bez středního a vyššího vzdělání, hledající zejména manuální práci, často krátkodobou. Most v prvních patnácti letech po válce sice rychle roste (z 25 na 45 tisíc obyvatel); ve skutečnosti ale v tomto období do Mostu postupně přichází ne 20, ale téměř 35 tisíc lidí; jinými slovy, během tohoto poměrně krátkého období zároveň více než 15 tisíc lidí z Mostu opět odchází. Most se pro mnoho lidí stal městem dočasného působiště, pouhou zastávkou v jejich životě. Místem, jehož další osudy je nutně nemusely zajímat.“⁹²

K tomu je na místě připojit ještě zkušenost autora tohoto textu z jeho velmi raného věku, kdy byl obyvatelem Mostu. Na Mostu přelomu padesátých a šedesátých let byla podivuhodná symbióza mezi fluktuujícími manuálními pracovníky dolů i jiných oborů na straně jedné a nesetřená atmosféra německého měšťanstva, jež v mé mysli vytěsňovalo otřesnou bídu nově přistěhovaných. Zejména opulentní vilová čtvrť Zahražany, obklopující Hněvín, byla evokací německé části první republiky. Tato atmosféra, jež se neomezovala jen na Zahražany, ale také na celou historickou zástavbu s velkoryse širokými ulicemi, jejichž urbanismus měl velkoměstské rysy, extrémně kontrastovala s přibývajícími povrchovými hnědouhelnými doly a s programově se rozpadající historickou zástavbou. V mých dětských očích byl Most přes všechnu historickou váhu královského města provizorním městem. Jinými slovy, provizorium je výsostným znakem všech bývalých pásem, na nichž hospodářsky a kulturně participovali českoslovenští Němci. Nové obyvatelstvo bylo jen jakýmsi průtokovým řečištěm, jež podemílalo nádherný historický Most.

Důvody této degradace popisuje Matěj Spurný: „Výměna obyvatelstva a zánik německé identity města s sebou nesly nejen přerušení vztahu mezi lidmi a prostředím, ale i výrazné oslabení náboženského života, takže se z živých míst duchovního setkávání staly svým způsobem nadbytečné stavby, jež mohly být vnímané nanejvýš jako historické a stavební památky. Tento vývoj sice ještě urychlilo ustavení

92 SPURNÝ, Matěj: *Most do budoucnosti. Laboratoř socialistické modernity na severu Čech*. Univerzita Karlova v Praze – Nakladatelství Karolinum, Praha 2016, s. 72–73.

komunistické diktatury po roce 1948, kontrast mezi Mostem a srovnatelně velkými městy kontinuálně osídlených oblastí jižních Čech, jižní či východní Moravy však poukazuje na hlubší příčiny téměř absolutní sekularizace, která v severních Čechách souvisela s rychlou industrializací, ale především právě s nuceným vysídlením a se sociální strukturou a kulturní identitou dosídlenců.⁹³

Prudce umírající Most je jedním z mnoha důsledků válečné politiky Edvarda Beneše a poválečné politiky koaliční vlády Národní fronty ve třetí republice, tedy politiky nedílně spojené se zásadní orientací na Sovětský svaz. Tato politika, jejíž součástí bylo nucené vysídlení sudetských Němců, postupně učinila z poválečného Československa vazalský satelitní stát, podrobený sovětskému diktátu. Tato politika znamenala odklon od Západu, k němuž Češi patřili po celá staletí nejen kulturně, ale i politicky, a nastolení nového politického, kulturního a společenského stylu, který byl exportem ze Sovětského svazu. Tento zásah do historické identity českých zemí znamenal radikální popření dosavadní tradice, s níž padlo i *ratio essendi* české společnosti.

Prezident Edvard Beneš a většina nekomunistických ministrů Národní fronty včetně výše citovaného Prokopa Drtiny nakonec na svém vlastním osudu mohli poznat, čeho jsou komunisté schopni. To je ovšem nevyvíňuje z přímé odpovědnosti za poválečný vývoj směřující k sovětizaci státu a za brutální „politiku“ vůči československým Němcům.

93 Tamtéž, s. 73.